

UCHWAŁA NR XXXI/247/2017
RADY GMINY JANOWIEC KOŚCIELNY

z dnia 28 grudnia 2017 r.

w sprawie przyjęcia projektów herbu, flagi.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 13 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1875 z późn. zm.) oraz art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 21 grudnia 1978 r. o odznakach i mundurach (Dz.U. z 2016r. poz. 38.), **Rada Gminy Janowiec Kościelny** uchwala, co następuje:

§ 1. Ustanawia się symbole i insygnia Gminy Janowiec Kościelny: herb, flagę, mające stanowić trwałe znamiona tożsamości wspólnoty samorządowej, symbolizując więź historyczną, kulturową i społeczno-ekonomiczną mieszkańców Gminy.

§ 2. 1. Projekt herbu Gminy Janowiec Kościelny wyobraża: w polu czerwonym z prawej Jan Chrzciciel w szacie srebrnej i aureolą na głowie złotą, wylewający prawicą wodę srebrną z takiejż czarki, z lewej podkowa, z zaćwieczonym na barku krzyżem kawalerskim, złotym.

2. Graficzny wzór herbu stanowi załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 3. 1. Flagę Gminy Janowiec Kościelny stanowi poziomy płat materii o proporcjach boków wysokości do szerokości 5:8, umieszczony krótszym bokiem do drzewca, barwy (srebrnej) białej, na którym centralnie umieszczony jest herb gminy, flankowany czerwonymi pasami. Płat flagi dzielony w słup proporcji: 1/10 (biały); 1/10 (czerwień); 6/10 (biały); 1/10 (czerwień); 1/10 (biały); herb szerokości 4/10.

2. Wzór graficzny flagi stanowi załącznik nr 2 do niniejszej uchwały.

§ 4. 1. Ustanawia się trzy pieczęcie urzędowe z godłem Gminy i majuskułowym napisem tokokowym:

- 1) GMINA JANOWIEC KOŚCIELNY
- 2) RADA GMINY JANOWIEC KOŚCIELNY
- 3) WÓJT GMINY JANOWIEC KOŚCIELNY.

2. Napisy są rozdzielone za pomocą ażurowych sześciopromiennych gwiazdek. Typ czcionki – Times New Roman.

3. Otok zewnętrzny pojedynczy ciągły, otok wewnętrzny pojedynczy ciągły.

4. Średnica wszystkich trzech pieczęci 36 mm.

5. Wzór graficzny trzech pieczęci stanowi załącznik nr 3 do niniejszej uchwały.

§ 5. Herb i flaga Gminy umieszczone będą w sali obrad Rady Gminy, w pomieszczeniach Urzędu Gminy oraz innych budynkach gminnych. Herb i flaga eksponowane będą z okazji publicznych uroczystości gminnych w miejscach ich odbywania oraz umieszczone w innych miejscach za zgodą Rady Gminy. Herb umieszczany będzie na ceremonialnych drukach urzędowych Przewodniczącego Rady Gminy Janowiec Kościelny oraz Wójta Gminy Janowiec Kościelny.

§ 6. Herb Gminy może być używany na przedmiotach przeznaczonych do celów handlowych i reklamowych wyłącznie za zgodą Rady Gminy Janowiec Kościelny lub upoważnionych przez nią organów.

§ 7. W przyszłości wyobrażenie herbu Gminy może być wprowadzone na inne pieczęcie instytucji samorządowych tylko w trybie odrębnej uchwały.

§ 8. Uzasadnienie – ekspertyza historyczno-heraldyczna stanowi załącznik nr 4 do niniejszej uchwały.

§ 9. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Janowiec Kościelny.

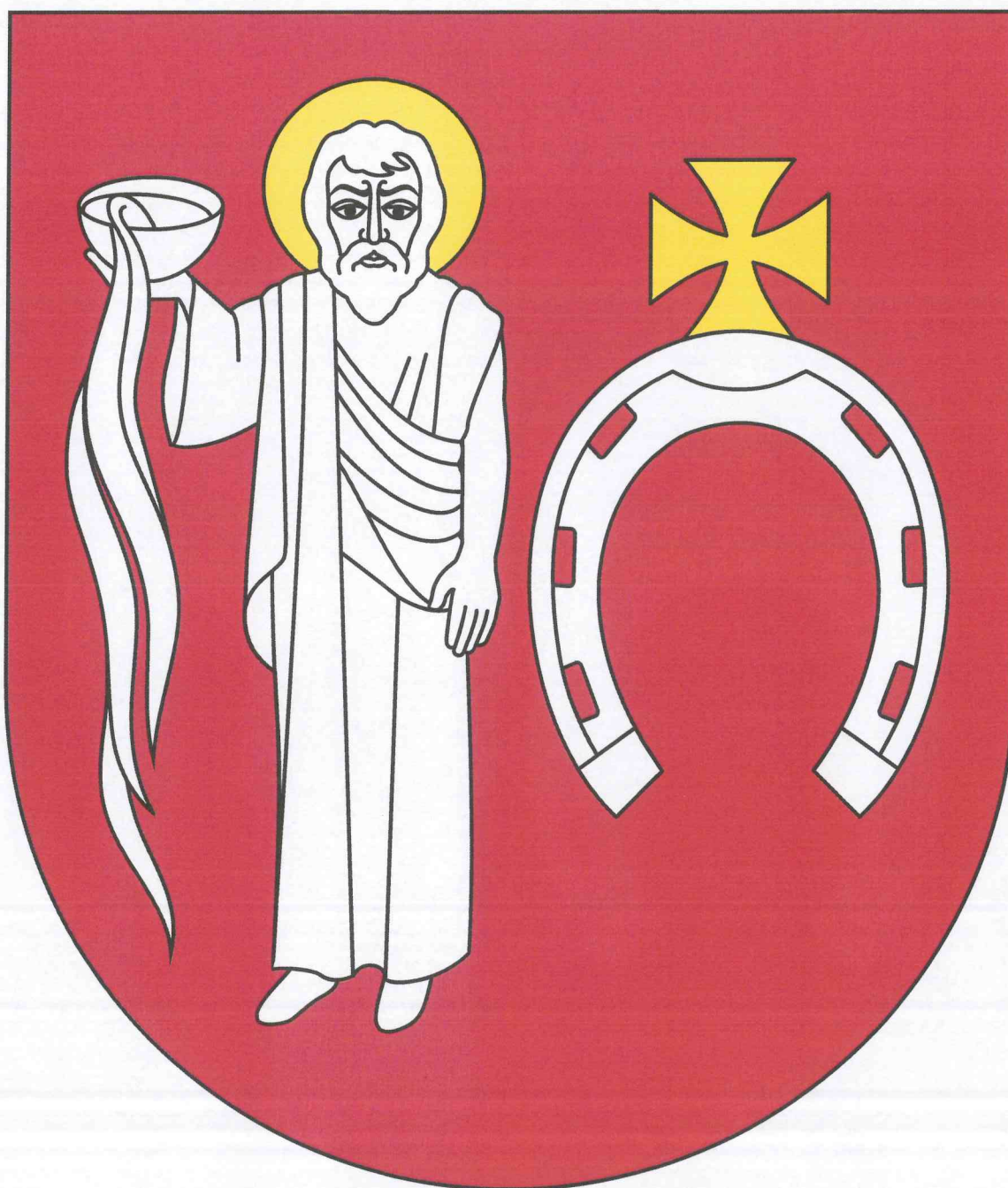
§ 10. Przyjęcie herbu, flagi Gminy i pieczęci urzędowych nastąpi odrębną uchwałą, po uzyskaniu opinii Komisji Heraldycznej.

§ 11. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY
Zbigniew Ambroziński

Herb Gminy Janowiec Kościelny

● C:0 M:0 Y:98 K:0

● C:0 M:100 Y:98 K:0

Flaga Gminy Janowiec Kościelny

● C:0 M:0 Y:98 K:0

● C:0 M:100 Y:98 K:0

Pieczenie Gminy Janowiec Kościelny

Wielkość pieczęci 36 mm.

PRZEWODNICZĄCY RADY
Zbigniew Ambroziński

RADA GMINY
JANOWIEC KOŚCIELNY
13-111 Janowiec Kościelny

Załącznik Nr 4
do Uchwały
Nr XXXI/247/17
Rady Gminy
Janowiec Kościelny
z dnia 28 grudnia 2017 r.

HERB GMINY JANOWIEC KOŚCIELNY

Ekspertyza historyczno-heraldyczna

(zarys historyczny i podstawa prawna)

Poznań 2017

Spis treści

Wstęp

- I. Podstawa prawna**
- II. Dzieje i przynależność administracyjna Gminy Janowiec Kościelny**
- III. Historia miejscowości Gminy Janowiec Kościelny**
- IV. Tradycje heraldyczne Gminy Janowiec Kościelny**
- V. Propozycje desygnatów Gminy Janowiec Kościelny**

Bibliografia

Wstęp

Janowiec Kościelny należy do tej grupy gmin polskich, które nie posiadają tradycji heraldycznej. Do dnia dzisiejszego Gmina Janowiec Kościelny nie posiada też współczesnej wersji herbu, który oparty by był o możliwie jak najpełniejszą dokumentację historyczną. Obecnie Gmina Janowiec Kościelny posługuje się wizerunkiem godła szlacheckiego Pobóg, który w obecnej postaci posiada liczne wady stylistyczne i wykonany jest niezgodnie z prawidłami sztuki heraldycznej. W 2017 r. Wójt Janowca Kościelnego Pani Bożena Grochala zwróciła się do dr Gerarda Kucharskiego w sprawie opracowania nowej koncepcji heraldycznej dla Gminy Janowiec Kościelny. Opracowanie nowego projektu herbu powinno uwzględniać podstawowe kryteria poprawności, na które składają się cztery podstawowe czynności, a mianowicie: 1) zachowanie zgodności z prawidłami sztuki heraldycznej; 2) respektowanie zasad tworzenia staropolskich herbów samorządu terytorialnego; 3) uwzględnienie tradycji heraldycznej i najstarszej metryki herbu; 4) zachowanie kanonów współczesnej estetyki w zakresie stylizacji ikonograficznej.

I. Podstawa prawna

Współczesna samorządowa symbolika gminna swoje podstawy prawne czerpie z trzech ustaw i jednego rozporządzenia Rady Ministrów. Są to w kolejności chronologicznej: 1. Ustawa o odznakach i mundurach z 21 grudnia 1978 r., 2. Ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r., 3. Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa z 29 grudnia 1998 r., 4. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie Komisji Heraldycznej z 27 lipca 1999 r. Regulacje prawne dotyczące posiadania herbów przez gminy współcześnie reguluje Ustawa o samorządzie terytorialnym z 8 marca 1990 r., która w rozdziale 3, art. 18, punkt 13 stanowi, że do wyłącznej właściwości gminy (rozumianej w

prawnej wykładni, jako wspólnotę samorządową, którą stanowią gminy) należy „podejmowanie uchwał w sprawie herbu gminy”. Wprawdzie ustawa ta nie wzmiankuje nic o prawie gmin do posiadania flagi, to jednak wytworzony już zwyczaj przyjmowania ich przez gminy stał się powszechnością, co jeszcze bardziej nadało gminom odrębnego, donioślejszego charakteru. Bardziej precyzyjnie ujmuje powyższą kwestię Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa z 29 grudnia 1998 r., która dokonała m.in. nowelizacji Ustawy o odznakach i mundurach z 21 grudnia 1978 r. Artykuł 3.1 rzeczonyj ustawy podaje: „Jednostki samorządu terytorialnego mogą ustanawiać, w drodze uchwały organu stanowiącego danej jednostki, własne herby, flagi, emblematy oraz insygnia i inne symbole”. Określona w ustawie „jednostka samorządu terytorialnego” odnosi się również do gminy, jako „wspólnoty samorządowej”. Wykładnia taka zgodna jest z wytycznymi Komisji Heraldycznej. W myśl woli ustawodawcy jednym z symboli samorządu powinna być pieczęć. Ustawa z 29 grudnia 1998 r. stanowi, iż gmina ma prawo do używania pieczęci ze swoim herbem, „zawierającej pośrodku, zamiast orła [...] herb gminy”. Symbol ten ma silne zakorzenienie w staropolskiej tradycji.

II. Dzieje i przynależność administracyjna Gminy Janowiec Kościelny

Gmina Janowiec Kościelny obecnie położona jest w południowej części województwa warmińsko-mazurskiego, w południowej części powiatu nidzickiego. Rozciąga się na powierzchni 135,92 km², z czego 75% tej powierzchni stanowią użytki rolne a 18% zajmują lasy i grunty leśne.

Administracyjnie gmina Janowiec Kościelny graniczy od zachodu i północy – z gminą Nidzica, od północy gminą Janowo, od południa - z gminą Dzierzgowo i gminą Wieczfnia Kościelna z powiatu mławskiego, województwa mazowieckiego, od południowego-zachodu z gminą Iłowo-Osada z powiatu działdowskiego i od zachodu z gminą Kozłowo. Ośrodek gminy znajduje się w Janowcu Kościelnym, który jest zarazem centrum religijnym, kulturalnym i gospodarczym. Gmina liczy obecnie około 3300 mieszkańców i administracyjnie podzielona jest na 30 sołectw (Bielawy, Bukowiec, Cygany, Gwoździe, Iwany, Jabłonowo, Janowiec Kościelny, Janowiec-Jastrząbki, Kołaki, Krusze, Kuce, Leśniki, Miecznikowo-Gołębie, Napierki, Nowa Wieś-Dmochy, Nowa Wieś Wielka, Pawełki, Piotrkowo, Pokrzywnica Wielka,

Połcie Młode, Połcie Stare, Powierz, Safronka, Smolany, Szczepkowo Borowe, Szczepkowo-Zalesie, Trząski, Waśniewo, Zabłocie, Zaborowo).

Wpływ zlodowaceń plejstocenijskich na współczesny krajobraz tych terenów doprowadził do urozmaicenia rzeźby geologicznej tego obszaru. Obecny krajobraz jest zatem efektem ostatniego zlodowacenia zwanego bałtyckim, fazy pomorskiej (12000-10000 lat temu – epoka plejstocenu) oraz epoki polodowcowej (holocenu – 10000 lat temu do dziś). Łądolód podczas zlodowacenia Wisły nasuwał się dwukrotnie na te ziemie - 60000-65000 lat temu oraz 22000-13000 lat temu. Po okresie postoju czoła lodu na linii maksymalnego zasięgu, nastąpiła jego stopniowa recesja, przerywana kolejnymi postojami. Podczas postoju czoło łądolodu wykonywało nieraz ruchy oscylacyjne - cofnięcia do tyłu i pchnięcia do przodu. Ruchy te powodowały zaburzenia wcześniej złożonych osadów. W ten sposób łądolód dokonał profilowania tego terenu. Pozostałością są także wysoczyzny lodowcowe, moreny czołowe, moreny martwego lodu, kemy, ozy i sandry. Również głazy narzutowe - przyniesione z środkowej Szwecji, Wysp Alandzkich i z dna Bałtyku - są dowodem jego dużej dynamiki. Następną cechą ukształtowania terenu jest duża, jak na obszary nizinne, wysokość nad poziomem morza, sięgająca miejscami nawet ponad 100-200 m n.p.m. Gmina Janowiec Kościelny, jak i terytorium powiatu nidzickiego, należy geograficznie do obszaru Pojezierza Mazurskiego, charakteryzującego się bogatą fauną i florą. Malowniczości krajobrazowi dodają szachownice pól uprawnych, liczne zadrzewienia śródpolne. Na terenie gminy znajdują się też cenne obiekty dawnych kultur. Zaliczają się do nich kurhany, będące śladami osadnictwa starożytnego, wczesnośredniowiecznego, średniowiecznego i nowożytnego (m.in. w Bielawach, Bukowcu Wielkim, Szczepkowie Borowym). Przez teren gminy przepływa też rzeka Orzyc (stanowiąca obecnie część wschodniej granicy gminy) w przeszłości będąca rzeką graniczną (między Mazowszem a Prusami Wschodnimi). Przez terytorium gminy przepływają też rzeki Dąbrówka, Janówka, Borowianka, które mają swoje ujście w rzece Orzyc. Dolina rzeki jest strefą kontaktową dwóch odmiennych jednostek morfologicznych. Stąd zróżnicowany krajobraz tych terenów. Niewielki północno-zachodni fragment gminy leży w zlewni rzeki Nidy (Wkry). Wielkie kompleksy leśne zapewniają dużo świeżego powietrza i obfitość runa leśnego.

Obecnie Janowiec Kościelny posiada wszystkie niezbędne dla mieszkańców punkty usługowe takie jak: ośrodek zdrowia, ośrodek kultury i sportu, apteka, fryzjer, biblioteka, poczta oraz wiele sklepów. Dla poprawy warunków życia mieszkańców gminy wybudowano wodociągi, oczyszczalnię ścieków, kolektory ściekowe. Inwestycje te zdecydowanie podniosły walory środowiskowe gminy.

Geneza gminy jako jednostki podziału administracyjnego i samorządu terytorialnego sięga w dziejach ustroju Polski początków XIX w. Wówczas to na mocy dekretu z 23 lutego 1809 r. w Księstwie Warszawskim wprowadzono gminę wiejską, na czele której stał powoływany przez prefekta wójt oraz radę wiejską posiadającą ograniczone prawa samorządowe. Jako podstawowe jednostki podziału administracyjnego gminy funkcjonowały także za czasów Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Poznańskiego utworzonych w 1815 r. z większości terytorium Księstwa Warszawskiego, które formowano z majątków ziemskich prywatnych oraz rządowych. Były one zasadniczymi jednostkami podziału administracyjnego.

Mocą wydanego przez Mikołaja I Statutu Organicznego 14 (26) lutego 1832 r. Królestwo Polskie zostało formalnie włączone do Cesarstwa Rosyjskiego, jednak instytucje administracyjne nie uległy zmianom. Konstytucja z 1832 r. utrzymała czasowo podział państwa na województwa, obwody, powiaty, gminy miejskie i wiejskie, jednak już w 1837 r. województwa przemianowano na gubernie, a w 1842 r. obwody na powiaty. Funkcjonujące w okresie konstytucyjnym Królestwa Polskiego namiastki samorządu terytorialnego w postaci rad wojewódzkich (gubernialnych), do których przedstawiciele wybierały m.in. zgromadzenia gminne, nie były rozwiązaniami noszącymi znamiona nowoczesnego samorządu terytorialnego. Zwiastunem korzystnych zmian w zakresie rozwoju samorządności na ziemiach polskich w zaborze rosyjskim była reforma samorządowa Aleksandra Wielopolskiego z lat 1861-1863, która doprowadziła m.in. do wyborów do rad gminnych, będących organami samorządowymi. Niestety klęska powstania styczniowego w 1864 r. spowodowała, że władze zaborcze anulowały reformę Wielopolskiego, doprowadzając do pełnej unifikacji Królestwa Polskiego z Cesarstwem Rosyjskim. W zakresie ustroju administracyjnego gmin wiejskich zaczął obowiązywać nowy porządek, który regulowały ukazy carskie z 19 lutego (1 marca) 1864 r. i z 2 marca 1867 r.

W myśl ukazów carskich z lat sześćdziesiątych XIX w., gminy obejmowały określoną liczbę wsi (gromad), osady i obszary dworskie. Na czele gminy stał wójt z ławnikami wybieranymi przez zebrania gminne. Oni też sprawowali władzę wykonawczą w gminie. Wójtowi pomagał sołtys posiadający władzę w gromadach i wybierany przez zgromadzenie gromadzkie. Uchwał w sprawach gminy, a także wyboru urzędników administracji gminnej w tym urzędników sądowych, dokonywano na zebraniach gminnych, które były swoistymi organami samorządowymi, (jedynymi na terytorium byłego Królestwa Polskiego). Taki system administracyjny przetrwał do 1915 r. Po opuszczeniu w tym roku przez Rosjan Królestwa Polskiego, w wyniku wydarzeń zbrojnych I wojny światowej i przejściem tego terytorium pod okupację Niemiec i Austro-Węgier, powołano nową administrację cywilną. Utworzono

General-gubernatorstwo Warszawskie i Lubelskie na czele z mianowanymi przez cesarza niemieckiego general-gubernatorami rezydującymi w Warszawie i Lublinie. Zniesiono podział na gubernie. Funkcjonowały urzędy powiatowe, którymi zarządzali naczelnicy (głównie Niemcy), a które podlegały Zarządowi Cywilnemu. W zakresie organizacji samorządu terytorialnego utrzymano samorząd gminny, który nadzorowany był przez niemieckie władze okupacyjne. Wprowadzono też samorząd miejski w latach 1915-1916, i gminy miejskie uzyskały osobowość prawną. Rady miejskie wyłaniane były systemem kurialnym lub/ i w trybie nominacji władz okupacyjnych. W sumie w latach 1916-1918 stworzono podwaliny nowoczesnej polskiej państwowości, a dorobek organizacyjny i projektodawczy w sporej mierze wykorzystany został przez władze odrodzonej Polski także w zakresie administracji publicznej.

W odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona w 1921 r. Konstytucja wprowadziła gminy miejskie i wiejskie, jako najniższe jednostki samorządu terytorialnego, co potwierdziły kolejne akty normatywne z 1928 i 1933 r. Od 1933 r. gromady i osady weszły w skład gmin zbiorowych. W gromadzie organem uchwałodawczym była rada lub zebranie gromadzkie, wykonawczym zaś – sołtys. W gminie natomiast organem uchwałodawczym była rada gminy, a wykonawczym – wójt i ławnicy, tworzący zarząd gminy. Po II wojnie światowej powrócono do systemu organów administracji rządowej i samorządowej funkcjonującego w II RP, opartego na trójstopniowym podziale państwa na województwa, powiaty i gminy. Dopiero ustawa z 20 marca 1950 r. zlikwidowała samorząd terytorialny. Kolejna ustawa z 25 września 1954 r. zastąpiła gminę gromadą, a w 1972 r. gromady ponownie zastąpione zostały gminami. Mocą *Ustawy o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa* z 1975 r. wprowadzony został podział na województwa i gminy, który obowiązywał do 1990 r., kiedy to na mocy *Ustawy o samorządzie terytorialnym* z 8 marca tego roku, dokonano zmian w systemie samorządu terytorialnego. Do najważniejszych należało prawo do tworzenia przez mieszkańców miast i gmin wspólnot samorządowych. Dnia 1 stycznia 1999 r. weszła w życie kolejna reforma administracyjna Polski, która wprowadziła 3-stopniową strukturę podziału terytorialnego. Oprócz województw rządowo-samorządowych oraz gmin, przywrócono także zlikwidowane w 1975 r. powiaty. Reforma ta miała na celu budowę samorządności, usprawnienie działań władzy w terenie oraz zbliżenie się do obywatela.

Pierwsze początki osadnictwa na terenie gminy Janowiec Kościelny sięgają czasów prehistorycznych. Najstarsze ślady pobytu człowieka na tym obszarze pochodzą z epoki kamiennej, z około 8000 lat p.n.e., już w okresie polodowcowym. Osadnictwo koncentrowało się wówczas głównie wzdłuż rzeki Orzyc, oraz jej dopływów od zachodu – rzek: Dąbrówka,

Janówka, Borowianka. Po ostatecznym wycofaniu się lodowca, miejsce zimnej tundry i lasostepu zajęły lasy z przewagą sosny, z bogatym runem i zwierzyną: jelenie, dziki, zające, na mokradłach łosie, nad wodami wydry i bobry, w rzekach ryby. W okresie 6000-3500 lat p.n.e. ludność osiadła wzdłuż rzeki zamieszkiwała większe, bardziej stałe osady (zimowe i letnie) oraz krótkotrwałe obozowiska funkcjonujące przez okres polowań lub zbierania np. surowca krzemienego do wytwarzania różnego rodzaju narzędzi. Następnie klimat zaczął się ochładzać i był bardziej suchy. Z południa Europy (Czech i Moraw) wkroczyła na teren dzisiejszej Polski ludność rolnicza, uprawiająca ziemię, hodująca zwierzęta, prowadząca osiadły tryb życia, zamieszkująca w trwałych, długich, słupowych domostwach. Pod wpływem kontaktów z nią, dotychczasowa, miejscowa ludność zmieniała swoje przyzwyczajenia i kulturę. Następnie ok. połowy 3000 lat p.n.e. pojawiła się na naszych terenach ludność indoeuropejska (przybysze ze wschodu opanowali całą północno-wschodnią Polskę). Prowadzili ruchliwy tryb życia, często przemieszczali się w nowe miejsca w poszukiwaniu dogodnych terenów do wypasu stad bydła. Zakładali tylko krótkotrwałe obozowiska na piaszczystych, suchych wzniesieniach. Wytwarzali naczynia z gliny i narzędzia z krzemienia. Około 1700-700 lat p.n.e. wielki wpływ na nasze tereny miało osadnictwo kultury łużyckiej, w którym stosowany był ciepły obrządek pogrzebowy. Spory obszar gminy Janowiec Kościelny zasiedlony był przez ludność tej kultury. Od 700 r. p.n.e. nastąpiły gwałtowne i bardzo duże zmiany klimatyczne. Znaczne ochłodzenie i duże zwilgocenie klimatu doprowadziło do odpływu ludności na południe i w konsekwencji do opustoszenia terenów Gminy na wiele lat. Ożywienie osadnictwa tych obszarów nastąpiło na przełomie er, kiedy to przez teren dzisiejszej Gminy prowadził szlak, którym podążali wędrowcy z Imperium Rzymskiego nad Bałtyk. Liczne znaleziska archeologiczne występujące na tych ziemiach, pochodzące z okresu II-IV w. n.e. dowodzą o lokalnym osadnictwie człowieka. Od X w. obszar ziemi zamieszkiwany przez staropruskie plemiona Sasinów, w skład którego wchodziło terytorium Gminy, znalazł się w bezpośrednim spektrum działalności Mieszka I, tworzącego zręby polskiej państwowości. Wtedy też nastąpiło kolejne odrodzenie osadnictwa na tym terenie. W okresie wczesnośredniowiecznym, w jego ostatniej fazie (ok. XII-XIII w) terytorium Gminy związane było z terenami pogranicza prusko-mazowieckiego, w tym z ziemią ciechanowską. Na przełomie XII/XIII w. ukształtował się podział Mazowsza na jednostki administracyjne zwane kasztelaniami. Ciechanów stał się siedzibą kasztelani ziemskiej, której podlegały kasztelanie grodzkie w Płońsku i Nasielsku oraz 10 dalszych jednostek opolnych, w tym terytorium obecnej gminy Janowiec Kościelny. Pod koniec XII w. władza na Mazowszu została przekazana w ręce księcia Konrada Mazowieckiego. W imieniu małoletniego księcia władzę tę sprawował wojewoda Krystyn. Wobec dużej ilości nie

zagospodarowanych i opustoszałych połaci na terenie dzielnicy oraz jej słabej obronności, wojewoda rozpoczął akcję kolonizacyjną na terenie Mazowsza. Powstające liczne osady rycerskie miały za zadanie zagospodarowywać tereny puszczańskie, a jednocześnie wzmóc ich obronność. Ten okres wielkiej kolonizacji rycerskiej, na terenie gminy Janowiec Kościelny i innych obszarach, skończył się po zgładzeniu wojewody Krystyna (1217 r.). Książę Konrad Mazowiecki, mimo pewnych starań, nie był w stanie na dłużą metę bardziej zagospodarować tych ziem. Duży wpływ na to miały uciążliwe i niszczycielskie najazdy Prusów (1126, 1146, 1216-1220); Prusów i Pomorzan w 1222 r., Prusów w 1241, 1243, 1244 i 1246 r. (ten ostatni najazd mocno spustoszył tereny gminy Janowiec i został zatrzymany dopiero pod Przasnyszem przez wojska mazowieckie pod dowództwem Przybysława z Rostkowa). W latach 1256, 1258, 1262, 1266 r. na Mazowsze najechali Litwini, a w 1260 i 1267 r. Litwini sprzymierzeni z Prusami i Jaćwingami. Także i te ataki mocno nadszarpnęły stan materialny i liczebny ludności z terenu obecnej gminy Janowiec Kościelny. W 1285 r. spadł na Mazowsze wspólny najazd Litwinów i Rusinów (ostatnie najazdy litewskie mały miejsce w 1340 i 1368 r.). Po 1226 r. w ziemi chełmińskiej pojawił się też nowy, groźny sąsiad – Krzyżacy. Wszystkie te czynniki, a zwłaszcza upadek gospodarczy, ferment wśród rycerstwa oraz brak silnej władzy książęcej, doprowadziły do tego, iż spora grupa ludności opuściła tereny gminy Janowiec Kościelny i tą część Mazowsza i przeniosła się w głąb kraju.

Obszar gminy Janowiec Kościelny, jak i pozostałe części tego terytorium od XII w., przechodziły kilkakrotnie z rąk do rąk pomiędzy książętami mazowieckimi, płockimi, kujawskimi, małopolskimi, sieradzkimi, łęczyckimi, sandomierskimi, (m.in. Bolesława Kędzierzawego, Leszka, Kazimierza Sprawiedliwego, Leszka Białego, Konrada mazowieckiego, Bolesława mazowieckiego, Siemowita I mazowieckiego, Bolesława II mazowieckiego i in.).

Ożywienie sytuacji polityczno-administracyjnej i gospodarczo-społecznej na tym obszarze nastąpiło w XIV w., kiedy dotychczasowy system podziału państwa oparty o kasztelanie przestał funkcjonować, a w jego miejsce pojawiła się jednostka nowego podziału tzw. *distriktus*, oznaczający dzielnicę (księstwo) uwidoczną w tytulaturze książęcej. Janowiec Kościelny, który stanowił część ziemi zawkrzeńskiej, należącej do księstwa płockiego, po utworzeniu powiatów, przynależał od powiatu mławskiego. Na mocy układów mazowiecko-krzyżackich obszar dzisiejszej gminy Janowiec Kościelny znalazł się w strefie przygranicznej, większość po stronie mazowieckiej, a część po stronie krzyżackiej. To położenie określiło charakter wsi i specyfikę życia ich mieszkańców na kolejne kilka wieków.

W końcu XIV w., wzorem Korony, pojawił się na Mazowszu nowy system podziału terytorialnego, opierający się na ustroju sądowo-ziemskim. Ziemia zawkrzeńska składała się m.in. z powiatu mławskiego, w skład którego wchodził obszar gminy Janowiec Kościelny.

Od tego też czasu na teren gminy i szerszej okolicy zaczęli przybywać nowi osadnicy z centrum Mazowsza. Począwszy od XV w., w krótkim czasie, zorganizowano szereg nowych osad, z których przeważająca część została założona w nowych miejscach. Osady organizowano w centralnej i wschodniej części obecnego terytorium gminy Janowiec Kościelny szczególnie w początkach i w połowie XV w., szczególnie za rządów księcia Władysława I, Kazimierza III oraz Janusza II. Natomiast z początkiem XVI w. ożywiło się osadnictwo pozostałych terenów i związane było z rozpoczętym za czasów królowej Bony zagospodarowywaniem królewszczyzn.

Ważnym wydarzeniem w dziejach tych ziem, było w 1471 r. dokonanie podziału Mazowsza między synów Bolesława IV. Stolicy tych państewek mieściły się w Czersku, Warszawie, Płocku i Ciechanowie. Terytorium janowieckie znalazło się w powiecie mławskim w Księstwie płockim, które jako samodzielna jednostka państwowa istniało krótko (1471–1495) i związane było z panowaniem Kazimierza III i Janusza II. W tym czasie uwidocznili się też zagrożenie związane z inkorporacją Mazowsza do Korony. Książę Janusz II mimo to starał się prowadzić aktywną i samodzielną politykę, w czym pomóc mu miało zawarcie przyjaznych stosunków z Zakonem krzyżackim (jako jedyny Polak został członkiem Zakonu na zaproszenie wielkiego mistrza Jana von Tieffen w 1489 r.). Z drugiej strony pozostał lojalny wobec Korony. Mając poparcie arcybiskupa Zbigniewa Oleśnickiego w 1492 r., jako ostatni władca mazowiecki ubiegał się bez rezultatu o tron królewski w Koronie, będąc konkurentem Jana Olbrachta. Śmierć Janusza II spowodowała, że całe księstwo płockie w 1495 r. zostało włączone do Korony, tworząc województwo płockie. Terytorium gminy Janowiec Kościelny znalazło się w granicach powiatu mławskiego, w województwie płockim. Taki układ administracyjny obowiązywał przez cały okres Rzeczypospolitej szlacheckiej do końca okresu przedrozbiorowego.

Włączenie do Korony terytorium janowieckiego wraz z całym Mazowszem (od 1526 r.) umożliwiło rozszerzenie kontaktów handlowych. Poza tym nadal funkcjonowała wymiana z terenami Prus, ale coraz więcej produktów trafiało na rynek litewski. Starano się też wykorzystywać rosnące zapotrzebowanie rynku zachodnioeuropejskiego na zboże i drewno. Główną pozycję eksportu lądowego stanowiło bydło rogate, a targi tego rodzaju stanowiły podstawę dobrobytu miast powiatu mławskiego i ziemi płockiej. Wiek XVI jest dla tego obszaru okresem największego rozkwitu społeczno-gospodarczego. Załamanie przyszło w

XVII w wraz z klęskami elementarnymi i pomorami. Okres „potopu szwedzkiego” 1655-1660 obróciły w ruinę nie tylko obszar gminy i powiatu, ale cały kraj, hamując rozwój na następne stulecie. Objawy ożywienia wystąpiły dopiero w końcu XVIII w.

O specyfice terenów gminy, powiatu i ziemi zawkrzeńskiej stanowili jednak ludzie. Obszar ten nazywany powszechnie Pobożem, zaludniony przez ubogą ludność wolną i rzesze szlachty zagrodowej (30- 40 % mieszkańców) stał się rezerwuarem, z którego od czasów księcia Siemowita III wychodziły fale kolonizacyjne we wszystkich niemal kierunkach: na obszar Prus Książęcych, Podlasie, Litwę, Wołyń, Podole, zasiedlano Warmię i Pomorze Gdańskie. Przedstawiciele wywodzących się tego terenu spotkać można wśród dostojników królewskich, kościelnych, politycznych, wykładowców Akademii Krakowskiej, licznej rzeszy obrońców kraju. W okresie Sejmu Wielkiego 1788-1792 aktywnie działali też na rzecz działań reformatorskich, a delegaci okolicznych miast brali udział w „czarnej procesji” a później w pracach Związku Miast.

W wyniku drugiego rozbioru Polski w 1793 r. resztki ziem Rzeczypospolitej podzielono na 10 nowych województw. W skład województwa płockiego wszedł powiat mławski i terytorium gminy Janowiec Kościelny. Jednak w wyniku trzeciego rozbioru Polski w 1795 r. obszar gminy wraz z regionem mławskim znalazł się w składzie pruskiej monarchii Hohenzollernów, jako część tzw. Prus Nowowschodnich, w departamencie płockim, powiecie mławskim. Taki stan utrzymywał się do 1807 r. W okresie Księstwa Warszawskiego (1807-1815) obszar Gminy Janowiec Kościelny wchodził w skład powiatu mławskiego, departamentu płockiego Księstwa Warszawskiego, a po utworzeniu Królestwa Polskiego (1815 r.), od 1816 r. do 1837 r. omawiane terytorium znalazło się w obwodzie mławskim, w województwie płockim. W 1837 r. przeprowadzono reformę podziału administracyjnego Królestwa Polskiego - w miejsce województwa wprowadzono gubernię. Terytorium Gminy leżało więc do 1866 r. w granicach powiatu mławskiego, w guberni płockiej. Taki stan obowiązywał do czasu I wojny światowej. W okresie I wojny światowej terytorium gminy Janowiec Kościelny wraz z całym powiatem mławskim weszło w skład utworzonego w 1915 r. Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego. Mocą aktu z 5 listopada 1916 r. obszar ten stał się częścią okręgu mławskiego tzw. Królestwa Polskiego zarządzanego przez Niemców.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r., nastąpiły kolejne zmiany w strukturze administracji terytorialnej. Na mocy Ustawy tymczasowej z 2 sierpnia 1919 r., o organizacji władz administracyjnych II instancji, obszar gminy Janowiec Kościelny wraz z całym terytorium powiatu mławskiego znalazły się w granicach województwa warszawskiego. W czasie II wojny światowej, w okresie okupacji niemieckiej, powiat mławski znalazł się w

Rejencji ciechanowskiej, w Prowincji Prusy Wschodnie. W granicach tych jednostek leżał obszar Gminy Janowiec Kościelny. Po zakończeniu II wojny światowej, w 1945 r. przywrócono przedwojenny podział administracyjny i teren Gminy wraz z powiatem mławskim znalazł się w granicach województwa warszawskiego. Taki stan obowiązywał do września 1954 r. Następnie w wyniku reformy administracyjnej kraju z 1954 r., likwidującej gminy i wprowadzającej Gromadzkie Rady Narodowe, powołano Gromadzką Radę Narodową w Janowcu Kościelnym. W 1955 r. na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów włączono gromadę Janowiec Kościelny do powiatu nidzickiego w województwie olsztyńskim. Taki stan utrzymywał się do 1 stycznia 1973 r., po czym w wyniku reformy administracyjnej kraju zlikwidowano gromady i przywrócono gminy. Wtedy też utworzono gminę Janowiec Kościelny tym razem w powiecie nidzickim, w województwie olsztyńskim. Reforma administracji terytorialnej kraju w 1975 r., zlikwidowała powiaty i wprowadziła kolejne zmiany polegające na tym, iż od 1 czerwca tego roku, terytorium gminy Janowiec Kościelny weszło w skład nowo powołanego mniejszego obszaru województwa olsztyńskiego. Taki stan obowiązywał do końca 1998 r. Od 1 stycznia 1999 r., w wyniku nowej reformy, omawiany teren znalazł się w granicach reaktywowanego powiatu nidzickiego, w województwie warmińsko-mazurskim.

III. Historia miejscowości Gminy Janowiec Kościelny

Terytorium dzisiejszej gminy Janowiec Kościelny posiada długą i bogatą przeszłość. Historyczne metryki poszczególnych miejscowości Gminy, udokumentowane źródłowo, często sięgają czasów średniowiecza. Do najstarszych wsi Gminy zaliczane są m.in.: Bielawy (1414 r.), Bukowiec (1413 r.), Miecznikowo-Cygany (1411 r.), Miecznikowo-Gołębie (1444 r.), Waśniewo (1412 r.), Waśniewo-Gwoździe (1434 r.), Waśniewo-Grabowo (1475 r.), Szczepkowo-Iwany (1436 r.), Jabłonowo-Dyby (1435 r.), Janowiec Kościelny (1411 r.), Janowiec-Jastrząbki (1435 r.), Miecznikowo-Kołaki (1435 r.), Krusze (1413 r.), Kuce (1495 r.), Leśniki (1531 r.), Nowa Wieś Dmochy (1478 r.), Nowa Wieś Wielka (1413 r.), Piotrkowo (1418 r.), Pokrzywnica Wielka (1411 r.), Napierki (1371 r.), Połcie Stare (1451 r.), Powierz (XIV w.), Safronka (1347 r.), Smolany (1412 r.), Szczepkowo-Zalesie (1509 r.), Trząski (1493 r.), Zabłocie Kanigowskie (1359 r.), Zaborowo (1405 r.).

Część tych majątności należała pierwotnie najprawdopodobniej m.in. do dóbr książęcych, krzyżackich czy królewskich, a także do rodów rycerskich herbu: Pobóg, Trzaska,

Grzymała, Bończa i in. Ponadto niektóre części miejscowości należały do biskupstwa płockiego. W okresie XIII-XX w. dobra te stosunkowo często zmieniały też swoich właścicieli.

Geneza wsi Janowiec Kościelny sięga czasów wieków średnich. Pierwotnie wieś określano jako *Janowo* od imienia *Jan*, z sufiksem *-owo*, następnie miała miejsce zmiana sufiksu *-owo* na *-owiec*. Jak wykazały badania, (m.in. S. Rospond, *Słownik etymologiczny*, s. 118, S. Rymut (red.), *Nazwy miejscowe*, t. IV, s. 75-76), forma *Janowo* odnosiła się pierwotnie tylko do wsi *Janowiec Kościelny*. Nazwa *Janowiec* natomiast stała się nazwą tzw. okolicy szlacheckiej, w obrębie której powstały wsi o nazwach zestawionych: *Janowiec-Jastrząbki*, *Janowiec-Boruty*, *Janowiec-Zdzięty*. Człony drugie tych miejscowości powstały od nazw osobowych, w formie liczby mnogiej. Człony odróżniające *Ecclesiastica*, później *Kościelny* i *Szlachecki* wskazują na rodzaj własności.

Dokładna data powstania Janowca nie jest znana. Najprawdopodobniej wieś założona została w drugiej połowie XIV w. Najstarszy zachowany pisemny przekaz źródłowy pochodzi z 1411 r. i wynika z niego, że wieś będąca domeną szlachecką, była już w tym czasie w pełni zorganizowana. W tym czasie właścicielem majątku był Mikołaj z Janowca herbu Pobóg, który zmagął się m.in. z ludnością zależną od Krzyżaków z Zabłocia, która dokonała rabunku dwóch toporów. Poświadczony źródłowo, rozwinięte osadnictwo tych terenów sugeruje, że w ostatniej ćwierci XIV w. najprawdopodobniej powstała w Janowcu osobna parafia patronatu szlacheckiego. W świetle lokalnej legendy początki parafii i kościoła w Janowcu Kościelnym łączą się z rzekomą pieszą pielgrzymką do Rzymu przedstawicieli miejscowej szlachty z Poboża, w celu uzyskania pozwolenia na budowę kościoła od samego papieża. Podczas podróży pielgrzymi z Poboża starali ustalić między sobą, w jaki sposób powinni zwracać się do Ojca Świętego. Obowiązujący wśród polskiej szlachty obyczaj nakazywał zwracać się do osoby wywodzącej się z tego samego stanu społecznego (szlachty) poprzez sformułowanie „Panie Bracie”. Nie wiedzieli zatem, czy jest on z urodzenia szlachcicem, czy nie. Gdyby nie był stanu szlacheckiego, wówczas trzeba by było cały czas używać zwrotu – Ojczy Świąty. Kiedy już stanęli przed majestatem papieskim, nie byli w stanie wypowiedzieć żadnego zdania z powodu swego zdenerwowania i jeden z hierarchów kościelnych zrelacjonował za nich cel wizyty. Bez względu na okoliczności szlachta z Poboża uzyskała zgodę na fundację kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela i przystąpiono do budowy świątyni, która pierwotnie miała stanąć w Szczepkowie Borowym, w miejscu starego przedchrześcijańskiego cmentarzyska. Podczas budowy zaobserwowano dziwne zjawisko, bowiem to co udało się w dzień wybudować, w nocy zostało niszczone. Uznano to za znak, iż kościoła w tym miejscu nie należy budować. Bardziej prawdopodobną wersją tych wydarzeń, jak słusznie zauważyła

Scholastyka Szczepkowska, jest to, że degradacja budowanego obiektu była dziełem miejscowych rycerzy z rodziny Jastrząbka (Jastrzębia), którzy pragnęli budowy kościoła bliżej ich siedziby rodowej. Zamieszkiwali oni wówczas obszary Pokrzywnicy Wielkiej. Społeczność Poboża postanowiła rozstrzygnąć kwestię samodzielnie i zdać się na wolę losu. Przywiązano więc drewniany element konstrukcji z pierwszej budowy kościoła do krów/wołów i pognano. Tam gdzie się zwierzęta zatrzymają, tam powstanie kościół. Ponieważ stanęły w miejscu dzisiejszego kościoła, tu też została pobudowana świątynia parafialna, a miejscowość nazwano Janowiec Kościelny. Nowo wystawiony kościół parafialny otrzymał wezwanie św. Jana Chrzciciela. Najstarsza zachowana pisemna informacja o parafii w Janowcu Kościelnym pochodzi z 1443 r. Z przekazu źródłowego wynika, że w tym czasie parafia była w pełni zorganizowana. Dokumenty z 1506 r. informują, że parafia należała do dekanatu mławskiego.

W połowie XV w. właścicielem wsi był. m.in. Piotr z Janowca herbu Pobóg. W 1447 r. Mikołaj Grzymała i Jan z Janowca sprzedali Mroczkowi, Jakubowi, Niemierzy i Aleksemu, dziedzicom z Leśniewa, część własności w Janowcu, wzdłuż całej szerokości granic Leśniewa, w kierunku granic Zabłocia niemieckiego, za 50 kóp groszy. W 1451 r. Mikołaj i Jan, bracia z Janowca, imieniem swoim i swoich rodowców herbu Grzymała, jako patroni i kolatorzy kościoła w Janowcu, prezentowali tamże Andrzeja ze Szlas na parafię wakującą po śmierci księdza Wojciecha. W 1458 r. Piotr Janowski z Janowca z synem Andrzejem zastawili Mikołajowi i Janowi z Janowca swoją część w Janowcu w 40 kopach groszy. W 1473 r. komendantem w Janowcu był Stanisław z Grzybowa. W 1476 r. źródła wymieniają Mikołaja z Janowa. W tym samym roku plebanem w Janowcu był Jakub, który zobowiązał się zapłacić Marcinowi pisarzowi konsystorza 20 groszy za pracę. W 1479 r. plebanem w Janowcu Kościelnym był już Stanisław Grzybowski, który w 1482 r. winien był Marcinowi dziedzicowi Gąsek 20 groszy. W 1484 r. biskup płocki na skutek oświadczenia Stanisława Grzybowskiego plebana w Janowcu powierzył Niemierzy, Szczepanowi, Jakubowi i Andrzejowi Pobogom, dziedzicom i patronom kościoła w Janowcu Kościelnym, przywilej dotyczący kościoła. W tym też roku biskup płocki orzekł, że kościół w Janowcu posiada jako wyposażenie 2 włóki i 5 mórg wokół kościoła. Biskup zobowiązał też janowieckich patronów kościoła do ponownego wymierzenia tych włók i morgów, tak by ich obszar nie był przez nich kwestionowany.

Pod koniec XV w. rozpoczęto też prace przygotowawcze do budowy nowego kościoła w Janowcu Kościelnym. W 1484 r. Wojciech Smoleński vitricus kościoła w Janowcu i Arnold z Pokrzywnicy, skarbnik parafii, wybrani dla dopilnowania budowy nowego kościoła, wystąpili przeciwko Stanisławowi plebanowi w Janowcu o 7 kóp groszy, które tenże pobrał na rachunek tejże budowy. Sprawa z miejscowym plebanem zakończona została dopiero w 1487 r., kiedy to

ksiądz Stanisław Grzybowski, oskarżony o życie nieobyczajne i ciągłą nieobecność w swoim kościele, został usunięty z probostwa w Janowcu Kościelnym. W tym czasie w Janowcu działa też szkoła parafialna, o czym świadczy zapis dokumentowy z 1486 r., informujący o nauczycielu uczącym w janowieckiej szkole, który został poraniony przez Jana syna Zdzięty z Janowca-Jastrzębek, domagając się za to zadośćuczynienia.

Wybór nowego proboszcza nie był prosty. W 1487 r. Ścibor Chudek i Jan Przasnek z synem Jakubem z Janowca protestowali przeciwko kandydatowi na plebana w Janowcu Kościelnym, zaprezentowanemu przez szlachtę z Janowca-Jastrzębek, z Waśniewa i z Leśniewa (wszyscy herbu Pobóg). Ostatecznie proboszczem w Janowcu Kościelnym został Abraham, wzmiankowany w źródłach już w 1488 r. W 1491 r. rektorem janowieckiego kościoła parafialnego był Jakub Kościeszka.

W 1493 r. szlachta herbu Pobóg: z Janowca-Jastrzębek, z Waśniewa, Leśniewa (oraz szlachta herbu Trzaska: z Dunajów, Szypulek, Młyńska, Nowej Wsi, Szczepkowa, Żabina) w wyniku znieważenia cmentarza i kościoła w Janowcu Kościelnym, została ukarana decyzją sędziów-komisarzy karą 200 kóp groszy w szelągach, tj. po 100 kóp od każdego z rodu. Obydwa rody zostały ponadto czasowo obłożone klątwą. W tym samym roku szlachta z Janowca-Jastrzębek, z Waśniewa i z Leśniewa - Pobogowie, w apelacji wobec oficjała gnieźnieńskiego, wygrali sprawę o prawo patronatu kościoła w Janowcu Kościelnym przeciwko Ściborowi Chudkowi, który zaprezentował na plebanię w Janowcu swego syna Marcina z Janowca. W 1494 r. Jan Przasnek z Janowca, z synami Jakubem i Mikołajem wystąpili przeciwko Janowi Leśniewskiemu o dług, zabezpieczony na ojcowiznie w Janowcu.

W XVI w. Janowiec nadal pozostawał w rękach Pobogów, którzy byli patronami miejscowej parafii i kościoła. O dzięki ich wydatnemu wsparciu zapewne udało się dokończyć budowę nowej świątyni parafialnej p.w. św. Jana Chrzciciela. Jak informują źródła w 1506 r. ksiądz Jan Lekowski był jednym z dziedziców i patronów kościoła w Janowcu. On też w tym roku zaprezentował na janowiecką plebanię Jana Wieczfińskiego pisarza kurii biskupiej. Kandydatura ta została zaakceptowana przez szlachtę z Janowca-Jastrzębek i Janowca-Zdzięty. Ponadto szlachta ta wylegitymowała swoje prawo patronatu kościoła w Janowcu Kościelnym. W 1508 r. Maciej z Zembrzusa legował miejscowemu kościołowi 1 kopę groszy. Darowiznę odebrał Jan Wieczfiński pleban w Janowcu. W 1509 r. rektorem szkoły parafialnej w Janowcu Kościelnym był Wojciech. W tym samym roku pleban kościoła janowieckiego zaskarżył plebana w Grzebsku o obrabowanie go z dziesięcin, należnych z wsi: Bukowiec Wielki, Rutki, Szczepkowo-Skrody, Szczepkowo-Sołdany. W świetle spisów z 1531 r. Janowiec Kościelny dzierżyli: Jan Kościeszka – 1/2 włóki folwarcznej, wdowa po Jakubie – 1 włókę folwarczną,

wdowa Kościeszyna – 1/2 włóki folwarcznej, Maciej – 1/2 włóki folwarcznej, Jan Chudek – 1 włókę folwarczną. W drugiej połowie XVI w. dobra te były w posiadaniu potomków tych rodzin. W 1598 r., jak informują dokumenty, kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela nadal był patronatu szlacheckiego. Pieczę nad nim sprawowali szlachcice z rodu Pobogów z Janowca, Waśniewa i Leśniewa.

W XVII i XVIII w. wieś dzieliła wspólne losy co pozostałe miejscowości regionu. Jako ośrodek życia religijnego i kulturalnego najbliższej okolicy, Janowiec Kościelny stanowił niezwykle ważne centrum aktywności społecznej. Parafia i działająca przy niej szkoła oraz w XVII w. także przytułek (szpital) dla samotnych i schorowanych, były instytucjami kształtującymi je ośrodkowe, centralne funkcje. Wieś posiadała też przywilej organizowania podczas odpustu na dzień św. Jana (24 czerwca) jarmarku rocznego, co poprawiało gospodarczą koniunkturę miejscowości i regionu. Ponadto najprawdopodobniej urządzano też okresowe (nieregularne) targi wiejskie. Okres tzw. potopu szwedzkiego 1655-1660 zapisał się w historii wsi i regionu tragicznie, bowiem nie tylko wojska szwedzkie obrabowały i zniszczyły miejscowy kościół, ale też spustoszyły większość tutejszych gospodarstw. Od koniec XVII stulecia janowiecka świątyni była już w bardzo złym stanie technicznym. Potwierdza to wizytacja kościoła z 1694 r., która skłoniła mieszkańców do określanych działań. Otóż podjęto decyzję o budowie nowej świątyni. Powstała ona dzięki wsparciu miejscowych patronów (zwłaszcza z rodu Pobogów). Akt konsekracji nowej świątyni nastąpił w 1741 r. Kościół utrzymał swoje pierwotne wezwanie św. Jana Chrzciciela. Z racji umieszczonego w kościele ołtarza Przemieniania Pańskiego, do którego pielgrzymowali wierni nie tylko z parafii, ale też z Prus, za zgodą biskupa i patronów parafia organizowała też odpust na dzień 6 sierpnia.

Wieś dotykały także klęski pożaru, suszy i epidemii zarazy. Szczególnie dotkliwa była epidemia grasująca w początkach XVIII w., która zdziesiątkowała ludność. W wyniku tego, wieś i okolica znacznie się wyludniły. Także schyłek tego stulecia, kiedy to Polska została poddana rozbirom negatywnie odbił się na kondycji Janowca Kościelnego. Trudności zauważalne były zwłaszcza w sferze gospodarczej, administracyjnej i społecznej. W 1827 r. w obrębie Janowca było 6 domostw, które zamieszkiwało 28 osób. Pod koniec XIX w. liczba domostw wzrosła do 13. Wieś zamieszkiwało 96 osoby. W tym czasie działa szkoła początkowa i parafia. W Janowcu Kościelnym znajdowała się także siedziba gminy Szczepkowo, utworzonej w 1870 r.

Niezwykle ważnym wydarzeniem w dziejach wsi było pobudowanie nowego murowanego kościoła parafialnego, w miejscu dawnej drewnianej świątyni. Nową budowlę wzniesiono z cegły w stylu neogotyckim na wzór kościoła św. Floriana na Pradze w

Warszawie, zaprojektowanego przez Józefa Piusa Dziekońskiego. Kościół zbudowany został ze składek parafian staraniem księdza plebana Hieronima Syskiego. Prace budowlane rozpoczęto w 1904 r., a zakończono w 1910/1912 r. W czasie budowy kościoła, latem nabożeństwa odbywały się w dzwonnicy kościelnej, natomiast zimą w saloniku plebani u księdza proboszcza. Świątynia przetrwała okres pierwszej i drugiej wojny światowej właściwie bez większego uszczerbku.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Janowiec Kościelny znalazł się w granicach państwa polskiego, na terytorium przygranicznym polsko-niemieckim. Jedną z pierwszych czynności, oprócz przywrócenia polskiej administracji, było uruchomienie polskiej szkoły, która początkowo borykała się z trudnościami lokalowymi. W 1929 r. rozpoczęto budowę murowanej dwukondygnacyjnej szkoły w Janowcu Kościelnym z pieniędzy gminnych. Ponadto dzięki staraniom ówczesnego kierownika szkoły Czesław Marchlewski i sekretarza gminy Józef Bukowski udało się pozyskać dodatkowe fundusze z budżetu państwa. W 1930 r. stanęły mury szkoły i od września tego roku w dwóch dolnych salach rozpoczęły się zajęcia szkolne. Całą budowę ukończono cztery lata później. Uroczysty akt poświęcenia budynku szkoły miał miejsce 17 maja 1934 r. Funkcję kierownika szkoły do 1938 r. pełnił Stefan Kraśnicki, a następnie Kazimierz Kajkowski, który kierował szkołą do wybuchu II wojny światowej. Szkoła w Janowcu była 7 – klasową szkołą powszechną. Ponieważ znajdowała się ona w strefie przygranicznej opiekę nad szkołą sprawowała modlińska jednostka Wojska Polskiego, która utrzymywała stały kontakt ze szkołą, niejednokrotnie wspierając ją materialnie (podręczniki, książki, pomoce dydaktyczne, ubrania dla najbiedniejszych, itp.). W okresie dwudziestolecia międzywojennego we wsi działało kilka sklepów, OSP, gospoda, parafia, urząd gminy Szczepkowo, kilka zakładów rzemieślniczych.

W okresie II wojny światowej, w czasie okupacji niemieckiej większość polskich placówek była zamknięta. Wieś została zajęta przez Niemców w pierwszych godzinach wojny, 1 września 1939 r. Budynek szkoły został po usunięciu sprzętu szkolnego stał się siedzibą żandarmerii niemieckiej, z salami przesłuchań i celami karnymi. Podczas II wojny miejscowy proboszcz ksiądz Gutowski nie opuścił parafian i sprawował kapłaństwo aż do 1963 r. Po zakończeniu działań wojennych i wyzwoleniu wsi w styczniu 1945 r. do wioski wróciła polska administracja. Swoją działalność wznowiła miejscowa szkoła, której kierownikiem został Wiktor Szypulski, a po nim od połowy lat pięćdziesiątych Scholastyka Szczepkowska. W 1961 r. przeprowadzono kapitalny remont budynku szkoły. Nowym kierownikiem został Lucjan Chmielewski. Do szkoły uczęszczało wówczas 208 uczniów. Oprócz szkoły dziennej funkcjonowała tu szkoła Przysposobienia Rolniczego oraz szkoła wieczorowa dla pracujących.

Od 1 stycznia 1973 r. dyrektorem szkoły został Pan Ryszard Bartkiewicz. W marcu 1975 r., na wniosek dyrekcji szkoły Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Janowcu, została opiekunem tutejszej szkoły. W ramach tej opieki świadczyła pomoc materialną, techniczną i usługową. W latach 1985-1990 funkcję dyrektora szkoły pełniła Maria Radzyńska. Później dyrektorem szkoły była: Barbara Wrzeszczyńska, Danuta Szemplińska, Ewa Lisek. Po wybudowaniu w Janowcu Kościelnym nowego Domu Strażaka w połowie lat pięćdziesiątych XX w. jego sale oddano do użytku szkolne. Uczyły się tam klasy 0 – III. Zlokalizowano tam również bibliotekę szkolną. W 1999 r. w wyniku reformy oświaty, która wprowadziła gimnazjum, rozpoczął działalność Zespół Szkół w Janowcu Kościelnym, który składa się ze szkoły podstawowej i gimnazjum. Gimnazjum mieściło się w Domu Strażaka. W 2006 r. ukończono rozbudowę szkoły w Janowcu, gdzie przeniesiono gimnazjum. Zespół Szkół w Janowcu Kościelnym otrzymał imię Jana Pawła II. W kolejnych latach wybudowano salę gimnastyczną, stołówkę i część administracyjną szkoły.

W latach pięćdziesiątych XX w. i na początku XXI w. trwały prace remontowe miejscowej świątyni parafialnej. W 2012 r. do kościoła w Janowcu Kościelnym trafiły też relikwie św. Jana Pawła II (krew). Obecnie we wsi działa Bank Spółdzielczy, kilka sklepów, biblioteka gmina, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, ośrodek kultury, sportu i rekreacji, Klub Sportowy „Orzeł”, kilka stowarzyszeń, m.in.: Stowarzyszenie Ziemi Janowieckiej, Stowarzyszenie na rzecz ekorozwoju wsi w Szczepkowie Borowym i "Trójmieście", Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Smolany-Żardawy. Wieś zamieszkiwało około 340 ludzi.

Średniowieczną genezę posiada także wieś Janowiec-Jastrząbki. Etymologia drugiego człony tej nazwy pochodzi od nazwy osobowej *Jastrząb*, *Jastrząbek*, w formie liczby mnogiej. Najstarszy pisemny źródłowy zapis na temat tej miejscowości pochodzi z 1435 r., kiedy to wieś stanowi własność szlachecką Mrocza z Jastrzębi (Jastrząbek) herbu Pobóg. W tym też roku Mroczek sprzedał Wacławowi i Andrzejowi, dziedzicom z Lisewa Dużego, części ojcowizny w Lisewie Dużym za 20 kóp groszy. W 1486 r. jednym z dziedziców wsi był Jan syn Zdzięty z Janowca-Jastrząbek. W 1487 r. szlachta z Janowca-Jastrząbek: Zdzięta z synami, Krystynem, Janem i Szczepanem, Wojciech, Szczepan, Andrzej, Niemierza, Stanisław i Jan, synowie Aleksego, Paweł syn Krystyna, Boruta i Jan, synowie Zygmunta, prezentowali księdza Stanisława z Zakrzewa na plebanię w Janowcu Kościelnym, przeciwko czemu protestowali Ścibor Chudek i Jan Przasnek z synem Jakubem z Janowca Kościelnego. W 1489 r. wzmiankowany był Wojciech z Janowca-Jastrząbek. W 1493 r. szlachta z Janowca-Jastrząbek herbu Pobóg: Boruta i Jan, synowie Zygmunta, Maciej Zdzięta z synami, Janem, Krystynem i

Szczepanem, Jan i Stanisław Olkowice, Paweł syn Krystyna, Jakub, Wojciech, Andrzej, synowie Niemierzy, wraz ze szlachtą z innych wsi, oskarżeni zostali o znieważenie cmentarza i kościoła parafialnego w Janowcu Kościelnym. W tym samym roku szlachcice ci wraz ze szlachtą z Waśniewa i Leśniewa wygrali, w apelacji wobec oficjała gnieźnieńskiego, sprawę o prawo patronatu kościoła w Janowcu Kościelnym przeciwko Ściborowi Chotkowskiemu. W 1497 r. król Jan Olbracht nadał Janowi Wiśniowskiemu m. in. skonfiskowane dobra Wojciecha, Jakuba, Jana, Krystyna, Macieja Zdzięty, Jana, Boruty, wszystkich z Janowca-Jastrzębek. W 1506 r. Bernard syn Wojciecha z Janowca-Jastrzębek, wraz z innymi, uważali się za prawowitych patronów kościoła w Janowcu Kościelnym. W świetle źródeł z 1531 r. wieś posiadali w częściach: Bernard i Tomasz – 1 włókę folwarczną, Paweł Świnochowicz – 1 włókę folwarczną, Maciej i wdowa po Mikołaju – 1/2 włóki folwarcznej. Pod koniec XVI w. Pobogowie nadal byli posiadaczami tych włości, jak o tym informuje spis z 1578 r. Potomkowie tych rodzin pozostawali właścicielami poszczególnych części wsi do początków XX w. Janowiec-Jastrzębki na przestrzeni lat zawsze przynależał do parafii Janowiec Kościelny. W świetle spisu z 1827 r. w obrębie Janowca-Jastrzębek było 10 domostw zamieszkałych przez 38 osób. Pod koniec XIX w. wieś liczyła 18 domostw i 47 mieszkańców. Na przełomie XIX i XX w. i w 1905 r. we wsi ustawiono dwa Krzyże przydrożne. W 2011 r. na mocy Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zmieniono urzędowo nazwę wsi z „Janowiec Jastrzębski” na osadę Janowiec-Jastrzębki. Obecnie wieś liczy około 60 osób.

W początkach XVI w. powstały jeszcze trzy inne wsie, należące go rodu Pobogów wywodzących się z Janowca, a mianowicie: Janowiec-Zdzięty, Janowiec-Boruty, Janowiec-Leśniki. Od Zdzięty pochodzi zapewne nazwa Janowiec-Zdzięty – od Boruty - Janowiec-Boruty, a od Leśnika – Janowiec-Leśniki. Jak słusznie zauważyli już historycy, nie możemy pierwszej wzmianki o Borucie czy o Zdzięcie utożsamiać z pierwszą wzmianką o tych miejscowościach, ponieważ tak jeden, jak i drugi są nazywani konsekwentnie „z Jastrzębek”. Dopiero wnuk Zdzięty, Jan syn Krystyna, nazwany jest „ze Zdzięty” i tę dopiero wzmiankę traktować należy jako pierwszą o Janowcu-Zdziętych. Informacja taka znajduje się na dokumencie z 1506 r., kiedy to rzeczony Jan syn Krystyna ze Zdzięty zaakceptował kandydaturę Jana Wieczfińskiego na plebanię w Janowcu Kościelnym, wykazując się – tym samym – posiadaniem prawa prezenty. W 1509 r. wzmiankowany był Zachariasz Chrczonowic ze Zdzięty, który wraz z innymi wtargnął na plebanię w Janowcu Kościelnym. Źródła z 1531 r. podają, że posiadaczami wsi Janowiec-Zdzięty byli: Wojciech posiadający 1/2 włóki folwarcznej, Marcin i Stanisław, dysponujący 1/2 włóki folwarcznej, wdowa po Macieju, do

której należała 1/2 włóki folwarcznej, Jan Zach i wdowa po Janie posiadający 1/2 włóki folwarcznej.

Z 1531 r. pochodzą też pierwsze informacje odnoszące się do miejscowości Janowiec-Boruty i Janowiec-Leśniki należące do parafii Janowiec Kościelny i pozostające we władaniu szlachty z rodu Pobogów. Jak donoszą dokumenty z tego roku Janowiec-Boruty dzierżyli: Jan Kokoszka – 1/2 włóki folwarcznej, Marcin, wdowa Borucina i Maciej Groszy – 1/2 włóki folwarcznej. Natomiast Janowiec-Leśniki w tym samym roku posiadali: Bartłomiej – 1/2 włóki folwarcznej, Wojciech – 1 ćwierć folwarczną, Bieńk – 1 włókę folwarczną.

W kolejnych okresach historycznych przynależność tych majątków do rodzin szlacheckich herbu Pobóg została potwierdzona źródłowo m.in. w 1578, 1694, 1763 r. Także w XIX i początkach XX w. w niektórych przypadkach stosunki własnościowe odzwierciedlały dawny stan posiadania tych ziem. Według spisu z drugiej połowy XIX w. Janowiec-Zdzięty liczył 2 domostwa i 24 mieszkańców, Janowiec-Boruty – 8 domostw i 62 mieszkańców, Janowiec-Leśniki – 11 domostw i 70 mieszkańców. Obecnie Janowiec-Zdzięty zamieszkuje około 20 osób, Janowiec-Leśniki około 60 osób.

Jedną ze starszych miejscowości gminy są Bielawy położone nad rzeką Dąbrówka, których początki przypadają na okres średniowiecza. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od wyrazu pospolitego *bielawa* – czyli *łąka błotnista, torfowisko, mokradło*, w formie liczby mnogiej. Najstarsze ślady obecności człowieka na tym terenie w świetle źródeł archeologicznych pochodzą z okresu kultury wielbarskiej. Świadczy o tym odnaleziony kurhan o konstrukcji jednolitego nasypu kamiennego w kształcie owalu o wymiarach 25 x 19,4 metra. W środkowej części, nad komorą grobową znajduje się wklęsnięcie w kształcie nieckowatym, o średnicy około 9,5 metra i głębokości do 50 cm. Zachowana wysokość kurhanu, mierzona od poziomu pierwotnego gruntu wynosi 170 cm. Ponadto na obszarze wsi znajdują się pozostałości osad z okresu starożytnego i wczesnego średniowiecza. Nieznana jest dokładna data lokacji miejscowości. Pierwsze pisemne przekazy źródłowe na temat tej wsi pochodzą z 1414 r., kiedy to odnotowano najazd krzyżacki, w wyniku którego Bielawy znacznie ucierpiały na skutek obrabowania mieszkańców. W tym czasie wieś stanowi własność szlachecką. W pierwszej połowie XV w. wieś należy do rodziny Świnków. Pierwotnie była w posiadaniu Adama Świnki z Zielonej, a następnie źródła z lat 1434-1439 informują, że należała ona do Mikołaja Świnki, syna Adama kasztelana dobrzyńskiego. W 1435 r. wzmiankowany był Jakub zw. Świnka dziedzic z Bielaw. W 1531 r., jak podają źródła skarbowe, było tu 14 włók wraz z młynem o 1 kole. W 1578 r. wieś należała do parafii Grzebsk w powiecie mławskim. W okresie potopu szwedzkiego w połowie XVII w. Bielawy zostały złupione, w efekcie czego

wieś opustoszała. W początkach XVIII w. miejscowość dotknęła klęska zarazy, która zdziesiątkowała stan liczebny mieszkańców. Do końca okresu przedrozbiorowego wieś była w posiadaniu drobnej szlachty. Jak podają spisy, w 1827 r. wieś liczyła 20 domostw i 138 mieszkańców. Pod koniec XIX w. Bielawy były sią włościańską. W 1880 r. było tu 25 domostw i 232 mieszkańców. Działał również wiatrak. Do wsi należała też osada Szwab. W tym czasie wieś nadal należała do parafii Grzebsk. W początkach XX w. przy głównej arterii we wsi ustawiono Krzyż przydrożny oraz figurę Matki Boskiej. Obecnie wieś liczy około 200 mieszkańców.

Kolejną wsią o średniowiecznych korzeniach jest Bukowiec. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od wyrazu pospolitego *bukowiec* oznaczającego *las bukowy*. Faktycznie tereny te pierwotnie porastały gęste lasy, a miejscowość została założona w miejscu karczunku. Najstarsze ślady obecności człowieka na tym obszarze, w świetle badań archeologicznych, pochodzą z okresu neolitu (5200-1900 p.n.e.). Zachował się także okazały kurhan z okresu wpływów rzymskich (I w. n.e. – IV w. n.e.), położony około 500 m na południe od ostatnich zabudowań wsi Bukowiec Wielki. Kurhan jest nieregularnym wzniesieniem o kształcie w przybliżeniu owalnym o dłuższej średnicy przy podstawie około 20 metrów, a krótszej około 15 metrów. Wysokość obiektu wynosi do 3 metrów. Ponadto na terenie Bukowca potwierdzone jest także osadnictwo wczesnośredniowieczne. Początki wsi Bukowiec są trudne do ustalenia. Najprawdopodobniej wieś założona została w XIII lub XIV w. Najstarszy pisemny przekaz na temat Bukowca pochodzi z 1413 r., kiedy to Krzyżacy najechali i złupili wieś, rabując dobytek jej mieszkańców. Od początku wieś przynależała do parafii Janowiec Kościelny i stanowiła własność szlachecką. W 1418 r., jak podają dokumenty, wieś była w posiadaniu Michała z Bukowca, który procesował się z Mroczkim ze wsi Krusze. W 1428 r. książę mazowiecki Janusz I darował Stanisławowi, Falisławowi, Janowi, Awdanowi i Henrykowi z Bukowca 10 włók ziemi nad rzeką Wisą. W 1436 r. właścicielem części wsi był Wierzchosław z Bukowca z synem Pawłem. Oni też w tym roku dokonali zamiany z Iwanem ze Szczepkowa 5 włók w Bukowcu na łąki zw. Kępiste nad rzeką Orzyc. W 1452 r. właścicielem części wsi był Jan z Bukowca, który zabezpieczył żonie Dorocie wiano na 3 1/2 włóki w Bukowcu, stanowiących połowę jego własności. Jak podają źródła, w 1452 r. Bukowiec położony był w *distrikcie* zawkrzeńskim, w parafii Janowiec Kościelny. W początkach XVI w. wieś posiadała już kilku właścicieli. W 1509 r. pleban Kościoła w Janowcu Kościelnym skarżył plebana w Grzebsku o obrabowanie go z dziesięcin należnych z wsi Bukowiec, Rutki, Szczepkowo-Skrody, Szczepkowo-Soldany.

W pierwszej połowie XVI w. najprawdopodobniej nastąpił podział Bukowca na dwie wsie, tj. Bukowiec Wielki i Bukowiec Mały. Jak podają źródła w 1531 r. Bukowiec Wielki dzierżyli: Andrzej Balaj – 1 ćwierć folwarczną, Wawrzyniec, Maciej, Marcin, Andrzej – 1 włókę folwarczną, Maciej i Jakub – 1/2 włóki folwarcznej, Paweł – 1 ćwierć folwarczną, Starza – 1 ćwierć folwarczną. Natomiast Bukowiec Mały w tym samym czasie należał do wdowy Dadźbogowej z synem Marcinem – 1/2 włóki folwarcznej, wdowy Rzyczejny – 1 włóka folwarczna, Marcina syna Andrzeja – 1 włóka folwarczna dzierzawiona od Śpiewaka. WXVII i XVIII w. majątki te dziedziczyły osoby będące potomkami dawnych właścicieli. Ziemie te dzieliły wspólny los co okolica, m.in. duże straty w czasie tzw. potopu szwedzkiego czy grasujących epidemii zarazy bądź wojen. W XIX w. na obszarze dzisiejszej wsi znajdowały się dwa folwarki: Bukowiec Wielki i Bukowiec Mały z 3 domami. Obydwa majątki zasiedlone były przez 55 osób. Parafia znajdowała się w Janowcu Kościelnym. W pierwszej połowie XX w. we wsi postawiono dwa Krzyże przydrożne. We wsi działa też zespół Bukowianki, który poszczycić się może osiągnięciami na szczeblu wojewódzkim. Obecnie wieś zamieszkuje około 50 osób.

Inną miejscowością o średniowiecznej genezie jest Miecznikowo-Cygany. Na terenie miejscowości, jak wykazały badania archeologiczne, znajdują się ślady osadnictwa neolitycznego oraz pozostałości osady wczesnośredniowiecznej. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Miecznik* lub od wyrazu pospolitego *miecznik*, z sufiksem *-owo*. Drugi człon Cygany pochodzi od nazwy osobowej *Cygan* lub od nazwy narodowości *Cygan*, w formie liczby mnogiej. W XVI w. wieś nosiła nazwę Miecznikowo-Pierdonie, który to człon drugi pochodził od nazwy właściciela *Pierdoń*, w formie liczby mnogiej. Ta nazwa osobowa natomiast pochodziła od wyrazu *pierdzieć – oddawać gazy*. Wieś lokowano w XIV lub na początku XV w. i powstała ona na skutek wydzielenia z większego arealu ziemi, czego dowodem jest istnienie od XV i XVI w. do dnia dzisiejszego miejscowości posiadających w pierwszym członie nazwy Miecznikowo: np. Miecznikowo-Gołbie, Miecznikowo-Cygany, Miecznikowo-Kołaki, Miecznikowo-Miąchy, Miecznikowo-Sowy, Miecznikowo-Siwe. Pierwszym właścicielem wsi, będącej domeną szlachecką, w świetle dostępnych źródeł, był Czyszko z Miecznikowa. Potwierdzają o to zapisy źródłowe z 1411 i 1413 r., z których dowiadujemy się, że wieś należąca do Czyszka została napadnięta przez Krzyżaków. Straty poniesione podczas napadu w 1411 r. wynosiły: 15 sztuk bydła oraz konie o wartości 40 grzywien toruńskich. W tym czasie wieś przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym. Pod koniec pierwszej połowy XV w. Miecznikowo było w posiadaniu Stanisława z Miecznikowa. W 1446 r. szlachcic ten dokonał zamiany z Pawłem, Dzierławem, Majkiem,

Mikołajem i Janem z Olszewa[-Chlebowa] 5 włók w Miecznikowie na ich części w Olszewie[-Chlebowie]. W 1451 r., jak wzmiankują źródła, Stanisław z Olszewa[-Chlebowa] odstąpił Janowi synowi Mścisława z Młodynina część w Olszewie[-Chlebowie], otrzymaną w drodze zamiany, na Miecznikowo od Jana i Pawła z Miecznikowa za 30 kóp groszy w szelągach. W 1452 r. Katarzyna z Miecznikowa kwitowała brata Mikołaja z zadośćuczynienia za dobra ojcowskie i macierzyste. W tym samym roku Jan z Miecznikowa sprzedał Mikołajowi z Miecznikowa swą część w Miecznikowie, leżącą między częścią tegoż Mikołaja a wdowy. W 1470 r. wieś nadal była w posiadaniu Mikołaja z Miecznikowa ożenionego z Anną córką Obizora z Wieczfni.

Pod koniec XV w. nastąpiła zmiana właścicieli dóbr Miecznikowo. Otóż w 1497 r. król Jan Olbracht nadał Tomaszowi Bartnickiemu chorążemu płockiemu m.in. skonfiskowane dobra w Miecznikowie należące wcześniej do Michała, Andrzeja, Macieja Pierdona i syna jego Jakuba, Wojciecha Pierdona i innych. W 1531 r. majątek w Miecznikowie podzielony był między właścicieli: Pawła – ½ włóki folwarcznej, Marcina – ½ włóki folwarcznej, Jana – ½ włóki folwarcznej, Grzegorza – ćwierć włóki folwarcznej, Mikołaja Miacho – ½ włóki folwarcznej, młyn o 1 kole w dzierżawie rocznej, Filipa – ½ włóki folwarcznej. Wieś leżąca w powiecie mławskim, nadal przynależała do parafii Janowiec Kościelny. Podobnie było w 1578 r. Wówczas Miecznikowo-Cygany należały do Andrzeja, Grzegorza, Mikołaja Miacho, Pawła Cygana i Marcina. W XVII i XVIII w. posiadaczami wsi byli ich potomkowie – będący niezamożną, drobną szlachtą. Na przestrzeni tych stuleci miejscowość doświadczyła wielu kataklizmów związanych z wojnami (m.in. potopem szwedzkim, III wojną północną), epidemiami zarazy, klęskami żywiołowymi (nieurodzaju, pożaru, powodzi, suszy).

W świetle spisu z 1827 r. Miecznikowo-Cygany posiadały 3 domy i 23 mieszkańców. Pod koniec XIX w. wieś miała 4 domostwa i 32 mieszkańców. Gruntów uprawnych należących do drobnej szlachty było 127 morgów. W XX w. miejscowość nie rozwinęła się znacząco. Powstało kilka nowych domostw. Obecnie wieś liczy około 40 mieszkańców.

Średniowieczną genezę posiada także wieś Miecznikowo-Gołębie, położone u źródeł rzeki Dąbrówki, której etymologia drugiego członu nazwy pochodzi od nazwy osobowej *Gołąb*, w formie liczby mnogiej. Na terenie wsi zachowały się ślady osadnictwa z epoki kamienia (neolitu) oraz pozostałości osad z okresu wpływów rzymskich i wczesnośredniowiecznego. Jak już wcześniej podnoszono, wieś powstała na skutek wydzielenie z większej majątności Miecznikowo części gruntów, celem utworzenia nowej wsi. Czynność ta miała miejsce pod koniec pierwszej połowy XV w. Najstarszy pisemny przekaz na temat tej wsi pochodzi z 1444 r., kiedy to Piotr z Gołębiewa kupił od szlachty z Zagroby 15 1/4

włóki w Miecznikowie na prawie niemieckim. W 1489 r. właścicielem tej wsi był szlachcic Wojciech z Miecznikowa, zapewne syn Piotra. W 1497 r. król Jan Olbracht ofiarował Tomaszowi Bartnickiemu chorążemu plockiemu m.in. skonfiskowane dobra Jakuba i Jana, braci Gołębiów, Hieronima, Jana, Urbana i innych z Miecznikowa. W świetle rejestrów skarbowych z 1531 r. właścicielami wsi byli: Piotr – 1/2 włóki folwarcznej, Marcin – 1/2 włóki folwarcznej, Paweł, Wojciech – 1/2 włóki folwarcznej, Włost – 1/2 włóki folwarcznej. Wieś od początku przynależała do parafii Janowiec Kościelny. W 1578 r. Miecznikowo Gołębie nadal należało do drobniej szlachty. Dzierżyli je: Wojciech syn Pawła i Paweł 1/2 włóki folwarcznej, Jan Maslko z Siwego 1/4 włóki folwarcznej, Jan 1/4 włóki folwarcznej, Stanisław 1/4 włóki folwarcznej, Mikołaj z braćmi 1/2 włóki folwarcznej, Wawrzyniec z braćmi 1/2 włóki folwarcznej, Jan Piotr 1/4 włóki folwarcznej. Miecznikowo Gołębie w następnych stuleciach pozostawało własnością drobnej szlachty dzieląc losy podobnie jak pobliskie miejscowości. W 1827 r. wieś liczyła 11 domostw i 53 mieszkańców. Pod koniec XIX w. Miecznikowo-Gołębie miało 8 domostw i 80 mieszkańców. Areał gruntów drobnoszlacheckich wynosił 202 morgi. W początkach XX w. we wsi postawiono Krzyż przydrożny, przy którym odprawiano okresowe nabożeństwa (rózaniec, majowe). Wieś nadal przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym. W okresie międzywojennym 1918-1939 w miejscowości stacjonowała placówka Straży Celnej „Gołębie”. Obecnie miejscowość zamieszkuje około 40 osób.

Inną miejscowością powstałą w wyniku podziału Miecznikowa jest Miecznikowo-Kołaki, położone nieopodal rzeki Janówki. Etymologia nazwy drugiego członu tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej (właściciela) *Kołak*, w formie liczby mnogiej. Najstarsze pisemne przekazy źródłowe wzmiankujące ta wieś pochodzą z 1435 r., kiedy wymieniają ją jako własność szlachecką należącą do Włodka z Miecznikowa. Od początku wieś przynależała do parafii Janowiec Kościelny. W 1445 r. Piotr z Miecznikowa sprzedał Stanisławowi i Waclawowi z Chądźyna[-Szymańczyków] 5 włók na prawie niemieckim w Miecznikowie na obu brzegach rzeczki (Janówki), obok granicy wdowy, za 50 kóp groszy w szelągach. W 1447 r. Piotr, Włodek i Mikołaj z Zagroby sprzedali szlachcie z Damięt i braciom z Jaćwiężyna: Wojciechowi, Mikołajowi, Stanisławowi. Janowi i Tomkowi, 30 włók w Miecznikowie za 80 kóp groszy. W 1495 r. źródła wymieniają Macieja *de Kołaki*. W 1497 r. król Jan Olbracht skonfiskował dobra Wojciecha, Jakuba, Wawrzyńca zwanych Kołacy w Miecznikowie i nadał je Tomaszowi Bartnickiemu chorążemu plockiemu. W 1531 r. Miecznikowo-Kołaki posiadali: wdowa po Jakubie – 1/2 włóki folwarcznej, Maciej syn Andrzeja – 1/2 włóki folwarcznej, Szczepan – 1 ćwierć folwarcznej, Jan – 1/2 włóki folwarcznej, Mikołaj syn Wawrzyńca – 1/2 włóki folwarcznej. W 1578 r. właścicielami wsi

byli: Stanisław z braćmi 1/2 włóki folwarcznej, Piotr, Andrzej i inni 1 ¼ włóki folwarcznej, oraz tenże Piotr dzierżący ½ włóki folwarcznej po Jakubie. W następnym okresie wieś pozostawała we władaniu spadkobierców tych rodzin. Drobną szlachta utrzymywała się tutaj do końca XIX w. W czasie cały czas miejscowość przynależała do parafii janowieckiej. W 1827 r. we wsi było 10 domostw, w których mieszkały 63 osoby. Pod koniec XIX w. liczba domostw zmalała do 9, a liczba mieszkańców wzrosła do 87 osób. W 1883 r. z inicjatywy mieszkańców wzniesiono też we wsi Krzyż przydrożny, przy którym odprawiano w okresie wiosenno-jesiennym nabożeństwa. Zabudowa wsi miała charakter zagrodowy. Utrzymane zostało to do dnia dzisiejszego. Obecnie wieś liczy około 60 mieszkańców.

W XVI w. na terytorium dawnego Miecznikowa powstały też dwie inne wsi, a mianowicie Miecznikowo-Sowy i Miecznikowo Siwe. Etymologia obydwu drugich członów nazw tych miejscowości pochodzą od nazw osobowych (właściciela) *Sowa* i *Siwy*. Najstarsza wzmianka dokumentowa na temat wsi Miecznikowo-Sowy pochodzi z 1531 r. W tym czasie wieś była własnością szlachecką i należała do Aleksego z braćmi – ½ włóki folwarcznej, Mikołaja Spyta – 1 włóka folwarcznej, Macieja Sowy – ½ włóki folwarcznej. Wieś przynależała do parafii Janowiec Kościelny. Podobnie odnotowały to źródła z 1578 r. wieś nadal posiadała kilku właścicieli wywodzących się z drobnej szlachty. Taki stan utrzymywał się także w następnych stuleciach. W 1827 r. we wsi były 2 domostwa zamieszkałe przez 21 osób. Spisy z 1883 r. poddają, że były 4 domostwa, w których żyło 36 ludzi. Areał uprawny gruntu drobnej szlachty wynosił 135 morgów.

Również Miecznikowo Siwe, jako własność szlachecka, po raz pierwszy w źródłach pisanych pojawia się w 1531 r. W tym czasie należy do Szymona i Pawła, synów Szczepana, oraz Aleksego – 1 włóka folwarczna, Piotra – 1 ćwierć folwarczna, Hieronima i Stanisława – 1 ćwierć folwarczna, Wojciecha – 1 ćwierć folwarczna. Parafia wsi znajduje się w Janowcu Kościelnym. Wieś na przestrzeni XVI-XIX w. pozostawała w rękach drobnej szlachty. W 1827 r. wieś liczyła 5 domostw i 16 mieszkańców. Pod koniec XIX w. we wsi było 5 domostw i 50 mieszkańców. Gruntów uprawnych należących do drobnej szlachty było 155 morgów i 76 morgów nieużytków. Obydwie wsie tak w XIX, jak i w XX i XXI w. przynależały do parafii w Janowcu Kościelnym.

Geneza wsi Waśniewo-Gwoździe sięga czasów wieków średnich. W świetle badań archeologicznych na terenach znajdują się pozostałości po osadnictwie człowieka z okresu neolitu oraz epoki żelaza. Ponadto są tu także pozostałości osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej -przez wiska *Waśń*, (a ta od wyrazy waśń czyli niezgoda, zwada, kłótnia, spór) z sufiksem *-iewo*.

Drugi człon nazwy Gwoździe, pochodzi od nazwy osobowej *Gwoźdź*, *Gwózdź*, w formie liczby mnogiej. Początki wsi najprawdopodobniej sięgają czasów XIV w., a może i wcześniej, i odnoszą się do dużego majątku Waśniewo, który najprawdopodobniej dzierżyła rodzina Pobogów. Waśniewo-Gwoździe powstało na skutek wydzielenia z większego areału ziemi. Do naszych czasów zachowała się bowiem i inna miejscowość powstała na kanwie pierwotnego Waśniewa, a mianowicie Waśniewo-Grabowo. Pierwsza pisemna informacja źródłowa o miejscowości pochodzi z 1412 r., kiedy to wymieniona jest jako własność szlachecka należąca do Świętosława z Waśniewa herbu Pobóg. W 1416 r. tenże Świętosław powierzył Pietraszowi z Waśniewa prowadzenie procesu spornego o własność Waśniewa przeciwko Adamowi z Zielonej. W 1434 r. Paweł, Krystyn i Anna, dzieci zmarłego Mikołaja z Dalanowa, brata Świętosława, sprzedały całą swą część ojcowizny w Waśniewie Stanisławowi ze Strzegowa za 200 kóp groszy. Następnie tenże Stanisław sędzia płocki sprzedał tą część wsi za 150 kóp groszy Gromadzy dziedzicowi z Rykaczewa herbu Bończa, który uzyskał w 1434 r. od księcia przeniesienie jej na prawo chełmińskie z czynszem po 4 grosze. W latach 1434-1439 część Waśniewa była w posiadaniu Mikołaj syna Adama Świnki z Zielonej kasztelana dobrzyńskiego. W 1446 r. Stanisław Gromadze z Waśniewa sprzedał Mikołajowi z Grzebska połowę Waśniewa za 70 kóp groszy w szelągach. W 1451 r. Jan z Waśniewa syn Gromadzy zabezpieczył żonie Dorocie wiano na połowie swych dóbr dziedzicznych w Waśniewie. Następnie wieś odziedziczył Michał Goźdź z Waśniewa, który w 1473 r. zastawił Janowi ze Stryjewa 2 włóki chełmińskie roli i dom z siedliskiem wraz z 1 1/2 włóki na „Rykaczewskim” w Waśniewie, tamtejszym stawem i częściami młyna. W tym czasie wieś należąca w części do szlachty zagrodowej przynależała do parafii Grzebsk.

W XVI w. wieś nadal należała do rodziny Waśniewskich, którzy jak podaje B. Paprocki (B. Paprocki, *Herby*, s. 604), zaliczali się do drobnej szlachty i posiadali tu swoją siedzibę rodową. Jak informuje dokument z 1502 r. Andrzej pleban z Grzebska zobligowany był do poboru dziesięciny w Waśniewie tylko od szlachty, natomiast od kmieci, dziesięcinę miał pobierać biskup płocki. W 1508 r. Stanisław Waśniewski był egzekutorem testamentu Macieja z Zembrzusa. W 1509 r. wikarym w Sońsku był Abraham Waśniewski z Waśniewa. W 1531 r. Waśniewo-Gwoździe posiadał: Jan, Marcin i Paweł – 1 włókę folwarczną; Andrzej – 2 morgi; Marcin, Michał syn Jakuba – 1 włókę folwarczną; Maciej Szwacz – 1 ćwierć folwarczną. W 1578 r. wieś nadal należała do parafii Grzebsk. Posiadali ją spadkobiercy (z reguły synowie) wcześniejszych właścicieli tych dóbr. W końcu XVI w. Waśniewscy nadal byli posiadaczami wsi. Taki stan utrzymywał się aż do XIX w. W 1810 r. Waśniewo zostało nabyte przez Jana Waśniewskiego od Franciszka Waśniewskiego. W 1827 r. były tutaj 4 domostwa zamieszkałe

przez 18 osób. Pod koniec XIX w. wieś obejmowała 240 mórg z 4 domami i 44 mieszkańcami. Zabudowa wsi miała w większości charakter zagrodowy. W XX w. we wsi postawiono przydrożną figurę w kształcie Krzyża, wyrzeźbioną z jednego bloku kamiennego. Obecnie wieś liczy około 60 mieszkańców.

Średniowieczną genezę posiada także wieś Waśniewo-Grabowo, której etymologia drugiego członu nazwy pochodzi od nazwiska właściciela wsi – *Grabowskiego*. Wieś powstała około 1475 r. na skutek wydzielenia z większego arealu ziemi z majątku Waśniewo. Wynika to z dokumentu z 1499 r., w którym stwierdzono, iż „około 24 lata wstecz Jan Grabowski syn Piotra z Waśniewa herbu Pobóg, kupił część działów i począł lokować kmieci na surowym korzeniu, którzy otrzymali 30 lat wolnizny, po czym dziesięcinę od kmieci jął pobierać biskup płocki, zaś z folwarków szlacheckich pleban w Grzebsku”. Dokument informuje też, że od 30 lat w dobrach Waśniewo siedziała tylko szlachta, uprawiająca pola w swych folwarkach. Potwierdzenie tych czynności znajduje swoje odzwierciedlenie też w dokumencie z 1490 r., kiedy to Jan Grabowski z Waśniewa z bratankiem Jakubem synem Stanisława formalnie otrzymali przywilej lokacyjny na prawo chełmińskie na Waśniewo z 1434 r. Jak informują źródła, w 1493 r., Jan Grabowski syn Piotra z Waśniewa oskarżony został wraz z innymi o znieważenie cmentarza i kościoła parafialnego w Janowcu Kościelnym. Niezawodnie chodziło o pochówek któregoś ze zmarłych członków rodziny i nieregulowanie tego faktu z plebanem w Janowcu Kościelnym bądź w Grzebsku. W 1531 r. Waśniewo-Grabowo posiadali: Junasz, Michał i Gotard – 4 włóki osiadłe oraz młyn o 1 kole w dzierżawie rocznej. Analiza źródeł skarbowych z XVI w. obrazująca ilość włości należących do parafii w Janowcu Kościelnym, sugeruje, że szlachta folwarczna z Waśniewa należała do tej właśnie parafii, zaś do parafii w Grzebsku należała szlachta zagrodowa. W XVI w. występowały jeszcze Waśniewo-Głuchy i Waśniewo-Opiechy, które dziś już nie istnieją, a zlokalizowane były na południe od wsi Waśniewo-Grabowo. Należały one do parafii w Grzebsku i zamieszkałe były przez szlachtę zagrodową. W 1531 r. Waśniewo-Głuchy posiadał Maciej – 1 1/2 włóki folwarcznej; Mikołaj, Marcin – 1 1/2 włóki folwarcznej. Natomiast Waśniewo-Opiechy w 1531 r. dzierżył: Marcin, Mikołaj – 1 1/2 włóki folwarcznej; Stefan – 1 włókę folwarczną; Jan, Maciej – 1 włókę folwarczną. Grabowscy herbu Pobóg z pozostawali dziedzicami wsi Waśniewo-Grabowo także w XVII i XVIII w. Wieś na przestrzeni lat dzieliła wspólne losy co najbliższa okolica, doznając wielu zniszczeń i strat na skutek działań wojennych, kataklizmów powodzi, pożarów, klęsk urodzaju, epidemii, itp. W 1827 r. wieś liczyła 13 domostw i 88 mieszkańców. Pod koniec XIX w. funkcjonowało tu 14 domostw zamieszkałych przez 93 osoby. Areal gruntów uprawnych wynosił 290 morgów. Zabudowa wsi miała charakter zagrodowy, zwarty oraz rozproszony w

formie kolonii. Na początku XX w. we wsi wzniesiono też Krzyż przydrożny, który służył też mieszkańcom do spotkań modlitewnych (zwłaszcza nabożeństw majowych, czerwcowych, różańcowych, itp.).

W okresie międzywojennym z inicjatywy mieszkańców oraz przy wydatnej pomocy władz terenowych Inspektorat szkolny w Ciechanowie zatwierdził projekt budowy szkoły. Istotne znaczenie miał fakt, że w tym czasie powstawały w Polsce szkoły wzdłuż granicy niemieckiej w celu podniesienia patriotyzmu wśród obywateli. Budowę szkoły rozpoczęto w 1936 r., i po ponad roku oddano mury w stanie surowym. Szkoła otrzymała imię Zawiszy Czarnego. W okresie II wojny światowej i okupacji niemieckiej, szkoła była nieczynna, a w jej budynku urządzono magazyn zbożowy. Podczas okupacji dla dzieci z Waśniewa i Krusza zorganizowane było tajne nauczanie, które prowadził Jerzy Borzuchowski.

Wraz z wyzwoleniem wsi w początkach 1945 r. spod okupacji niemieckiej przystąpiono do organizowania życia społeczno-kulturalnego. Rozpoczęto remont generalny szkoły, a na ten czas nauka odbywała się w domach prywatnych. W 1950 r. rozpoczęto nauczanie w budynku szkoły. Obwód szkolny obejmował: Bukowiec, Gwoździe, Krusze, Kownatki, Kukielki, Pawelki, Sołdany, Waśniewo-Grabowo, Zaborowo, Szczepkowo-Zalesie. W 1985 r. przystąpiono do budowy nowego budynku szkolnego, który w stanie surowym powstał niedługo czas potem. Jednak brak dalszych środków finansowych spowodował, że prace trwały w sumie 12 lat. We wrześniu 1997 r., w sześćdziesiątą rocznicę istnienia Szkoły nowy obiekt z jedyną wówczas w gminie salą gimnastyczną oddany został do użytku. Podczas uroczystości przekazano ufundowany przez społeczeństwo sztandar i przywrócono szkole imię Zawiszy Czarnego. Placówka ta stanowi ważne centrum życia kulturalnego wsi i regionu. Obecnie wieś liczy około 90 mieszkańców.

Kolejną miejscowością, której początki przypadają na okres średniowiecza jest Szczepkowo-Borowe. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Szeczko*, *Szczeczko*, *Szczypko*, z sufiksem *-owo*. Drugi człon nazwy pochodzi od przymiotnika *borowy* *związany z lasem sosnowym*. Pierwotnie funkcjonowała jedna duża majątność Szczepkowo, która znajdowała się na obszarze wzdłuż rzeki Orzyc. Z arealu tego majątku w XV w. wydzielono wieś Szczepkowo-Borowe oraz kilka innych miejscowości m.in. Szczepkowo-Iwany, Szczepkowo-Soldany, Szczepkowo-Giewarty, a w XVI w. Szczepkowo-Pawelki, Szczepkowo-Zalesie, Szczepkowo-Kukielki, Szczepkowo-Skrody. Najstarsze ślady osadnictwa człowieka na obszarze wsi Szczepkowo-Borowe, w świetle źródeł archeologicznych, pochodzą z młodszej epoki kamienia – neolitu (5200-1900 p.n.e.). Na obszarze wsi zachował się także okazały kurhan starożytny z okresu wpływów rzymskich (I w.

n.e. – IV w. n.e.). Jest on regularnym wzniesieniem o średnicy przy podstawie do 30 metrów i wysokości do 6 metrów, o rzucie regularnym, kolistym. Rozmiary obiektu sugerują, że kurhan został zbudowany przy wykorzystaniu naturalnego wyniesienia. Pod współczesną powierzchnią gruntu znajdują się skomplikowane struktury przestrzenne (warstwy kulturowe) będące pozostałością wielorakich procesów, związanych z obrządkiem pogrzebowym, realizowanych w przeszłości przez człowieka na tym terenie. Pierwsze pisemne informacje źródłowe na temat tej miejscowości pochodzą z 1418 r. W tym czasie właścicielem wsi będącej domeną szlachecką był Przybywoj ze Szczepkowa herbu Trzaska. On też w tym roku ofiarował bratanicy pół Szczepkowa. Dokumenty z tego okresu oprócz Przybywoj wymieniają też jego brata Wojciecha Szczepkowskiego. Wzmiankowani są także Przybko i Bartłomiej ze Szczepkowa. W 1435 r. dziedzicami w Szczepkowie-Borowym Piotr i Jan Szczepkowscy oraz bratanek Stanisław. W 1452 r. dziedzicem wsi był Maciej ze Szczepkowa. W 1493 r. Szczepkowscy herbu Trzaska będący w posiadaniu Szczepkowa i innych wsi (m.in. Dunajów, Szypulek, Młyńska, Nowej Wsi, Żabina) zobligowani zostali przez sędziów-komisarzy do zapłaty 100 kóp groszy w szelągach za znieważenie cmentarza i kościoła w Janowcu Kościelnym. Ponadto ród został obłożony czasowo klątwą. W 1497 r. król Jan Olbracht ofiarował Janowi Wiśniewskiemu skonfiskowane dobra wdowy po Szczepanie z Borowa. W 1509 r. dokumenty wymieniają Łukasza ze Szczepkowa jako jednego z właścicieli wsi. W świetle źródeł z 1531 r. posiadaczami wsi Szczepkowo-Borowe byli: wdowa po Andrzeju dysponująca 1 włóką folwarczną; wdowa po Macieju – 1/2 włóki folwarcznej; Jan Dymek – 1/2 włóki folwarcznej; wdowa po Piotrze z synem Wojciechem – 1/2 włóki folwarcznej. W tym czasie wieś nadal przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym. Potwierdzają to także późniejsze źródła z XVII i XVIII w.

Szczepkowscy herbu Trzaska pozostawali posiadaczami tych włości do XIX w. Przez następne lata Szczepkowo-Borowe doświadczało podobnych losów co najbliższa okolica. Wieś odczuła zawieruchę związana z tzw. potopem szwedzkim w połowie XVII w. oraz tragedię śmierci jaką przyniosły kolejne epidemie zarazy w początkach XVIII w. Stan liczebny wsi mocno się wówczas pogorszył, przez co nie było rąk do pracy. Również klęski pożarów, powodzi i suszy negatywnie odbijały się na ogólnej kondycji wsi i jej mieszkańców. W świetle źródeł w 1827 r. we wsi były 33 domostwa, w których żyło 176 osób. Pod koniec XIX w. Szczepkowo-Borowe liczyło 44 domostwa i 359 mieszkańców. Działał także wiatrak. Zabudowa wsi była zagrodowa o charakterze zwartym. Wieś przynależała do parafii Janowiec Kościelny.

W 1870 r. utworzona została gmina Szczepkowo, z siedzibą w Janowcu Kościelnym, która łącznie obejmowała 437 domostw i 4588 mieszkańców (40 Żydów). W skład gminy wchodziły następujące miejscowości: Rukowiec-Wielki, Grzebsk, Gurowo-Trzęski, Janowiec-Boruta, Janowiec-Kościelny, Janowiec-Leśniki, Janowiec-Szlachecki, Janowiec-Jastrząbki, Janowiec-Zdzięty, Kownatki-Falencino, Krajewo-Wielkie, Krajewo-Małe, Krajewo-Kawęczyno, Krusze, Leśniewo-Wielkie, Majki-Zagrody, Miecznikowo-Gołębie, Miecznikowo-Kołaki, Miecznikowo-Miąchy, Miecznikowo-Siwe, Miecznikowo-Sowy, Miecznikowo-Cygany, Mszczony-Połcie-Stare, Mszczony-Połcie-Młode, Nowawieś-Dmochy, Piotrkowo, Pokrzywnica-Wielka, Pokrzywnica-Kuce, Smolany, Szypułki Zagorze, Szypułki-Zaskóry, Szczepkowo-Borowe, Szczepkowo-Giewarty, Szczepkowo-Iwany, Szczepkowo-Kukielki, Szczepkowo-Pawelki, Szczepkowo-Skrody, Szczepkowo-Sołdany, Szczepkowo-Zalesie, Waśniewo-Grabowo, Waśniewo-Gwoździe, Zaborowo, Żabino, Żabino-Arguły, Żabino-Gąsiory.

W początkach XX w. zaczęto organizować szkołę elementarną w Szczepkowie-Borowym. Pierwszą jawną tego typu placówkę otwarto jesienią 1915 r. Działała ona tylko w okresie zimowym, bowiem od wiosny do jesieni dzieci musiały pomagać przy wypasie bydła i pracach na roli. Nauczycielem był Jan Smoliński, który za swą pracę otrzymywał pensję ze składek rodziców. W 1918 r. koszty utrzymania szkoły przyjęła gmina, a w następnych latach szkołę upaństwowiono. W latach trzydziestych członkami Opieki Szkolnej byli Stefan Smoliński i Symeon Szypulski. Od 1932 r. funkcję kierownika szkoły pełnił Stefan Zawadziński. W tym czasie szkoła nadal mieściła się w wynajętej izbie. Z jego inicjatywy i przy wsparciu miejscowej ludności, która przekazała grunt, materiały i własną pracę, w 1936 r. pobudowano w stylu klasycystycznym (na kształt dworku szlacheckiego) czteroklasową szkołę z boiskiem i ogrodem. W szkole mieściły się też mieszkania dla nauczycieli. Uroczystego otwarcia szkoły dokonał kurator oświaty Wiktor Abramowicz. W szkole naukę rozpoczęło 176 uczniów. Patronem szkoły został król Władysław Łokietek. Nowo otwartą szkołą opiekowała się Jednostka Wojska Polskiego z Modlina, która częściowo wyposażała ją w sprzęt i pomoce naukowe. Przy szkole działa teatr wiejski, drużyna harcerska. W czasie II wojny światowej szkoła była zamknięta, a jej budynek został przez Niemców rozgrabiony i przemianowany na magazyn zbożowy. W 1945 r. wycofujące się oddziały niemieckie podpaliły szkołę. Pożar jednak udało się ugasić i po niezbędnym remoncie przystosować budynek do celów edukacyjnych. Po wyzwoleniu kierownikiem szkoły został S. Murczyński, który otworzył 4 klasy. Zatrudnionych było 3 nauczycieli. W 1952 r. zatrudniono czwartego nauczyciela. Do obwodu szkoły należały dzieci z wiosek: Smolany-Żardawy, Połcie Młode, Szczepkowo-

Skrody, Krajewo-Kawęczyno, Szczepkowo-Iwany. W kolejnych latach szkoła w Szczepkowie-Borowym stanowiła główne centrum ogólnospołecznego życia wsi. W 2000 r. kierując się rachunkiem ekonomicznym gminy władze samorządowe podjęły decyzję o zamknięciu placówki. Wychodząc naprzeciw trudnościom finansowym gminy i utrzymania szkoły społeczność lokalna założyła „Stowarzyszenie na rzecz ekorozwoju wsi i szkoły w Szczepkowie Borowym”, stając się prawnym organem prowadzącym. Placówka ta funkcjonowała do lipca 2005 r. Obecnie w budynku szkoły znajduje się Środowiskowy Dom Samopomocy „POBOŻE”, prowadzony przez Fundację im. Metropolity Andrzeja Szeptyckiego. Obecnie wieś liczy około 180 mieszkańców.

Średniowieczną genezę posiada także wieś Szczepkowo-Iwany. Etymologia nazwy drugiego członu tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Iwan*, w formie liczby mnogiej. Wieś powstała na skutek wydzielenie z części większego areálu majątku Szczepkowo. Od początku wieś stanowiła własność szlachecką. Pierwsza pisemna informacja na temat tej miejscowości pochodzi z 1436 r., kiedy to właścicielem był Iwan ze Szczepkowa. W 1440 Jan ze Szczepkowa sprzedał Stanisławowi z Giełczyna 1/2 wsi Szczepkowo-[Iwany]. W 1531 r. posiadaczem wsi był Stanisław, który dzierżył 2 włóki folwarczne. W tym czasie wieś przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym, co potwierdzają także źródła z 1578 r. W kolejnych stuleciach wieś dzieliła wspólną historię co pobliskie miejscowości. Szczepkowo-Iwany były typową wsią zagrodową, pozostającą w posiadaniu potomków pierwotnych właścicieli. Pod koniec XIX w. wieś zamieszkiwała drobna szlachta w liczbie 70 osób. Funkcjonowało 9 domostw. Charakter zabudowy wsi był zwarty. Przeważały indywidualne zagrody. W 1901 r. we wsi postawiono Krzyż przydrożny. Obecnie wieś liczy około 30 mieszkańców.

Geneza wsi Szczepkowo-Sołdany sięga schyłku średniowiecza. Etymologia nazwy drugiego członu tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej Sołdan, w formie liczby mnogiej. Wieś powstała w wyniku podziału majątku Szczepkowo pod koniec XV w. jako własność szlachecka. Pierwsze wzmianki odnoszące się do tej miejscowości pochodzą z 1493 r., kiedy to jej właściciel Jan Sołdan ze Szczepkowa z rodu Trzasków oskarżony został wraz z innymi współrodowcami o znieważenie cmentarza i kościoła w Janowcu Kościelnym, w wyniku czego nałożono nań karę grzywny i czasową klątwę. Z 1510 r. pochodzą informacje o kmieciach pracujących we wsi. W 1516 r. wymieniany był Andrzej Sołdan ze Szczepkowa, jako posiadacz części wsi. W 1531 r. właścicielami byli: Paweł posiadający 1/2 włóki folwarcznej; wdowa Zochowa – 1/2 włóki folwarcznej; wdowa Katarzyna z synem Janem – 1/2 włóki folwarcznej; Piotr – 1 włókę folwarczną; Maciej Kobiałka – 1/2 włóki folwarcznej. Wieś

przynależała do parafii Janowiec Kościelny. Pod koniec XVI w. Szczepkowo-Sołdany nadal pozostawała we władaniu rodziny herbu Trzaska. Takie stosunki własnościowe panowały także w następnych stuleciach do XVIII w. W 1885 r. wieś liczyła 3 domostwa i 11 mieszkańców. Obszar ziemi uprawnej wynosił 133 morgi. Natomiast obszar folwarku liczył 179 morgów rozlokowanych.

Pod koniec średniowiecza powstała też najprawdopodobniej wieś Szczepkowo-Pawelki, których załęczycielem był zapewne Zakon ze Szczepkowa wzmiankowany w 1497 r. Jego to obszar w tym roku skonfiskował król Jan Olbracht i nadał Janowi Wiśniowskiemu. W 1531 r. na 1 włóce folwarcznej gospodarował Stanisław Zakon ze Szczepkowa. Wieś w 1578 r. wymieniana jest jako przynależna do parafii w Janowcu Kościelnym. Pod koniec XIX w. folwark Szczepkowo-Pawelki liczył 3 domostwa i 43 mieszkańców.

W 1509 r. po raz pierwszy wzmiankowane jest Szczepkowo-Skrody i Szczepkowo-Zalesie (Rutki), jako wsie, z których prawo do pobierania dziesięcin przysługuje plebanowi z Janowca Kościelnego. Na tym tle rozgorzał nawet spór w tym czasie pomiędzy plebanem z Janowca a plebanem z Grzebska. To drugi bowiem miał obrabować tego pierwszego z należnych mu dziesięcin z w/w wsi. W 1531 r. Szczepkowo-Skrody posiadali: Jan, Bartłomiej, Maciej – 1/2 włóki folwarcznej; Jan syn Jakuba – 1/2 włóki folwarcznej. Spadkobiercy tych dziedziców dzierżyli ten majątek w 1578 r. Wieś przynależała do parafii Janowiec Kościelny. Pod koniec XIX w. wieś Szczepkowo-Skrody miała 12 domostw i 109 mieszkańców. Natomiast Szczepkowo-Zalesie (Rutki), jako własność szlachecka w 1531 r. liczyła: 5 1/2 włóki osiadłej. Działał też młyn o 1 kole, który był w dzierżawie rocznej. Pod koniec XIX w. funkcjonowały wieś i folwark, które miały 8 domostw i 101 mieszkańców. W pierwszej połowie XVI w. powstało też Szczepkowo-Kukielki, które w 1531 r. dzierżyła wdowa po Stanisławie Droździe – 1 włókę folwarczną. W 1885 r. folwark liczył 4 domostwa i 20 mieszkańców.

Początki wsi Jabłonowo-Dyby położonej w dorzeczu Dąbrówki przypadają na okres wieków średnich. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od wyrazu *jabłoń* – gatunek drzewa owocowego, z sufiksem *-owo*. Człon drugi pochodzi od nazwy osobowej *Dyba* lub od wyrazu pospolitego *dyby*. Pierwotnie w średniowieczu funkcjonowało Jabłonowo, określające tzw. okolicę szlachecką. W XVI w., w związku z podziałem tego obszaru na kilka obiektów, pojawił się człon odróżniający Maior, później zmiana na Jabłonowo-Dyby. Najstarszy pisemny przekaz źródłowy na temat tej wsi pochodzi z 1435 r., kiedy to wymieniony został Jan z Jabłonowa, właściciel tej majątności. Nie znamy dokładnego czasu lokacji wsi. Być może miało to miejsce w XIV w. lub wcześniej. W tym czasie wieś stanowiąca własność szlachecką

przynależała do parafii Wieczfnia Kościelna. W 1437 r. Jan z Jabłonowa zakupił 20 włók w Wieczfni Kościelnej za 70 kóp groszy w szelągach poszerzając w ten sposób swój majątek. W 1445 r. Maciej z Jabłonowa zastawił Janowi z Jabłonowa 2 włóki w Jabłonowie w 13 kopach groszy. Z 1456 r. pochodzi informacja o funkcjonowaniu karczmy w Jabłonowie. Wiadomo też, że w tym okresie karczmarz w Jabłonowie płacił 40 groszy czynszu. W 1466 r. Wawrzyniec syn Jana z Jabłonowa sprzedał Maciejowi ze Żmijewa 5 włók miary chełmińskiej w Wieczfni Kościelnej.

W początkach XVI w. wieś była własnością kilku dziedziców. W świetle zapisów z 1531 r. Jabłonowo posiadali: Andrzej syn Wita – 1 włókę folwarczną, wdowa po Macieju – 1 ćwierć folwarczną, Wawrzyniec – 3 ćwierci folwarczne, Wojciech Łaski – 1/2 włóki folwarcznej, Grzegorz – 1 ćwierć folwarczną, Mikołaj Panek – 1 ćwierć folwarczną, Wojciech – 1 ćwierć folwarczną, oraz młyn o 1 kole w dzierżawie rocznej. W 1578 r. wieś należała do parafii Wieczfnia Kościelna w powiecie mławskim. W XVII i XVIII w. wieś dzieliła podobne losy co okoliczne wsi, doświadczając tragedii związanych z wojami, zwłaszcza potopem szwedzkim 1655-1660, czy III wojną północną w początkach XVIII stulecia. Nie bez znaczenia na stan ludnościowy miały epidemie zarazy, które dziesiątkowały ludność. W XIX w. we wsi było 11 domostw zamieszkałych przez 108 osób. Jabłonowo-Dyby były wsią prywatną. Zabudowa wsi była zagrodowa o architekturze charakterystycznej dla regionu Poboża. Pod koniec XIX w. wieś nadal przynależała do parafii Wieczfnia Kościelna w gminie Mława.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego, tak jak część innych miejscowości tego rejonu, Jabłonowo-Dyby stanowiły miejscowość graniczną na granicy polsko-niemieckiej. W tym czasie jedną z najważniejszych instytucji we wsi była szkoła, która niestety nie posiadała własnego lokum. Naukę przeprowadzano w wynajmowanej salce i w prywatnych domach. Wraz z podjęciem decyzji w połowie lat trzydziesty XX w. przez władze szkolne i administracyjne o budowie szkół na terenie pogranicza polsko-niemieckiego, które miały stać na granicy z Prusami Wschodnimi jako strażnice polskości tych ziem, powzięto również decyzje o budowie szkoły w Jabłonowie-Dybach. Nowa placówka miała zastąpić dwie mieszczące się w prywatnych izbach szkoły w Jabłonowie-Maćkowiecach i Miecznikowie-Cyganach. Prace budowlane nowej szkoły trwały od kwietnia do września 1938 r. Nie byłoby to możliwe gdyby nie wielkie zaangażowanie miejscowej ludności, którą finansowo i własną pracą wsparła tą inwestycję. We wrześniu 1938 r. szkoła była gotowa na przyjęcie uczniów. Na mocy decyzji Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego patronem Publicznej Szkoły Powszechnej w Jabłonowie-Dybach został Król Władysław Jagiełło. We wrześniu także na Zamku Królewskim w Warszawie w obecności Prezydenta II Rzeczypospolitej Ignacego

Mościckiego z rąk ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Wojciecha Świątczańskiego szkoła otrzymała swój sztandar. Uroczyste rozpoczęcie roku szkolnego miało miejsce 1 października 1938 r. W szkole zamieszkali i rozpoczęli swą pracę trzej nauczyciele: Izydor Korniszewski z byłej szkoły w Jabłonowie Maćkowiętach jako kierownik, Eugeniusz Chądryński z byłej szkoły w Miecznikowie-Cyganach oraz Stanisława Jagielska z Warszawy. Do nauki w szkole przystąpiło około 130 dzieci. Z racji tego, iż szkoła znajdowała się w strefie przygranicznej, opiekę nad szkołą objął Pułk Radiotelegraficzny Wojska Polskiego z Warszawy, który utrzymywał stały kontakt z placówką, niejednokrotnie wspierając ją w potrzebne pomoce dydaktyczne, książki, zeszyty, tornistry i in.

W czasie II wojny światowej podczas okupacji szkoła była nieczynna. Nauczyciel I. Korniszewski walczył w obronie Mławy, potem Warszawy, a następnie był organizatorem i dowódcą oddziału AK w Wieczfni Kościelnej. Został aresztowany w 1943 r. i zamordowany w Pomiechówku. E. Chądryński i S. Jagielska przeżyli wojnę, jednak nie powrócili do Jabłonowa. W czasie wojny w szkole zorganizowano mieszkania dla kolonistów niemieckich. Po zakończeniu wojny szkoła wznowiła swoją działalność. Od 1950 r. jej kierownikiem był Jerzy Łopatecki, który kierował nią 33 lata. W 1983 r. funkcję dyrektora objął syn pana Marek Łopatecki, syn Jerzego. Za jego kadencji szkoła została odnowiona i rozbudowana. Formalnie także odzyskała swoje dawne imię – króla Władysława Jagiełły. W 1997 r. funkcję dyrektora przejął Jacek Górny i pełnił ją do 1999 r. W tym też roku w związku z reformą oświatową (utworzenie gimnazjów) oraz niżem demograficznym, szkoła została zamknięta, a uczniowie zostali włączeni do obwodu Zespołu Szkół w Janowcu Kościelnym. W 2005 r. budynek szkoły zakupiła Czesława Zdanowska, córka Stanisławy z domu Jagielska, nauczycieli z czasów przedwojennych. Obecnie wieś Jabłonowo-Dyby liczy około 190 mieszkańców.

Inną miejscowością o średniowiecznej genezie, powstałą w wyniku podziału obszaru szlacheckiego Jabłonowo, jest Jabłonowo-Adamy, które wcześniej nosiło nazwę Jabłonowo-Opiechy. Etymologia nazwy drugiego członu tej miejscowości pochodzi od nazwiska właściciela Jana *Opiechy*, wzmiankowanego w źródłach w 1531 r. Podobnie było z późniejszym drugim członem nawy- *Adamy*, pochodzącym od imienia *Adam*, w formie liczby mnogiej. Znany jest bowiem właściciel tej wsi w XVI w. o takim samym imieniu. Jedną z pierwszych pisemnych wzmianek źródłowych o tej miejscowości odnajdujemy na dokumencie z 1469 r., w którym książę płocki Konrad III Rudy nadał Adamowi i Szczepanowi z Jabłonowa prawo niemieckie na ich własność w Jabłonowie, z czynszem po 12 groszy. W 1497 r. król Jan Olbracht skonfiskował dobra Jabłonowo i Wieczfnię należące do synów zmarłego Wawrzyńca tj. Jana, Stanisława, Mikołaja; Pawła wnuka, wdowy po Mikołaju, drugiej wdowy po

Szczepanie Witkowiczu, Andrzeja, Jana Kani, Michała, Mikołaja, Jerzego Maczkowicza i nadał je Stanisławowi Głazowi. W świetle spisu z 1531 r. posiadaczami wsi byli: Jan Opiecha dzierzący 1 włókę folwarczną, Paweł syn Adama – 1/2 włóki folwarcznej i Aleksy – 1/2 włóki folwarcznej. W 1578 r. wieś należała do parafii Wieczfnia Kościelna. W kolejnych latach dobra te były sukcesywnie przekazywane swoim potomkom. W XIX w. wieś liczyła 13 domostw i 185 mieszkańców. Obecnie Jabłonowo-Adamy zamieszkuje około 60 osób.

W XVI w. powstała też kolejna osada wytyczona z obszaru pierwotnego Jabłonowa, a mianowicie Jabłonowo-Mačkowięta. Etymologia nazwy drugiego członu tej miejscowości pochodzi od imienia *Maciek*, z sufiksem *-owięta*. Właściciel o tym imieniu znany jest z dokumentu z 1531 r. Jak podają źródła, w 1531 r. wieś była własnością szlachecką, którą w częściach dzierżyli: Jan syn Grzegorza – 1 włókę folwarczną, Maciej – 1/2 włóki folwarcznej, Stanisław – 1 włókę folwarczną, wdowa po Mikołaju i Aleksy – 1 włókę folwarczną. W 1578 r. wieś była w posiadaniu ich spadkobierców i przynależała do parafii Wieczfnia Kościelna. Taki stan utrzymywał się do XIX w. Pod koniec XIX w. we wsi było 12 domostw, w których żyło 119 osób. Obecnie wieś liczy około 70 mieszkańców.

Początki wsi Krusze, położonej w dolinie rzeki Orzyc, przypadają na okres czasów wieków średnich. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od wyrazu pospolitego *krusza* – „*grusza*” lub od *krusz* – „*bryła*”, „*gruda*”, z sufiksem *-e*, albo w formie liczby mnogiej. Najstarsze ślady osadnictwa człowieka na tym terenie, w świetle źródeł archeologicznych, pochodzą z epoki żelaza, z okresu wpływów rzymskich (I w. - IV w.). Świadczy o tym zachowane tu cmentarzysko z tego okresu. Pierwsze pisemne informacje o funkcjonowaniu wsi pochodzą z 1413 r., kiedy to mieszkańcy wsi Krusze zostali obrabowani przez Krzyżaków. Uwzględniając ten fakt, możemy założyć, iż lokacja wsi, będąca domeną szlachecką, najpóźniej przypadła na przełom XIV i XV w. W 1418 r. Mroczek z Krusz stawiał świadków przeciwko Wielisławowi z Wierzbowa: tj. Przybka ze Szczepkowa, Świętosława z Krajewa, Bartłomieja ze Szczepkowa, którzy mieli dowodzić jego racjom. W tym samym roku Michał z Bukowca Wielkiego procesował się z rzezonym Mroczkiem z Krusz. W 1497 r. król Jan Olbracht nadał Mikołajowi Kruszewskiemu skonfiskowane dobra Szczepana i jego zięcia Stanisława, Jadwigi wdowy po Szczepanie i Szczepana, Leonarda, Stanisława, Katarzyny i Elżbiety, dziedziców ze wsi Krusze. W tym czasie wieś przynależała do parafii w Grzebsku. W świetle źródeł z 1531 r., Krusze posiadali: Paweł i Jan Kołpakowie – 1 włókę folwarczną, Jan i Piotr – 1 1/2 włóki folwarcznej, wdowa po Mikołaju – 1 włókę folwarczną, Stanisław, Leonard, Szczepan – 1 włókę folwarczną. Podział taki utrzymywał się także pod koniec XVI w. Informują o tym zapisy z 1578 r. Także źródła z 1763 i 1781 r. potwierdzają posiadanie

poszczególnych części wsi przez drobną szlachtę. Wieś nadal przynależała do parafii w Grzepsku. W świetle spisu z 1827 r. Krusze liczyły 7 domostw i 38 mieszkańców. Pod koniec XIX w. wieś miała 11 domostw i 111 mieszkańców. Zabudowa wsi miała charakter zagrodowy, zwarty. W pierwszej połowie XX w. we wsi postawiono dwa Krzyże przydrożne. Obecnie wieś liczy około 80 mieszkańców.

Miejscowością o średniowiecznej metryce są też Kuce. Etymologia nazwy tej wsi pochodzi od nazwy osobowej *Kuc*, lub wyrazy pospolitego *kuc* – „mały koń”, „człowiek bardzo niskiego wzrostu”, „malec”, w formie liczby mnogiej. W świetle źródeł archeologicznych, osadnictwo człowieka na tym terenie, sięga czasów starożytnych, co potwierdza zachowany tu kurhan z epoki brązu i żelaza. Zachowały się też ślady z okresu wczesnośredniowiecznego. Pierwsze pisemne przekazy źródłowe informujące o miejscowości pochodzą z 1495 r. Wówczas to Jakub z Kuc otrzymał w depozyt od plebana z Janowca Kościelnego dobra należące do poprzedniego plebana. W tym czasie wieś przynależała do parafii w Janowcu. Według spisów z 1531 r. wieś była cząstkowa i miała kilku właścicieli. Wdowa Odojowa posiadała 1 ćwierć folwarczną; Abraham Kucz dzierżył tyle samo; Jakub miał 1/2 włóki folwarcznej i tyle samo Szczepan. Podobne stosunki własnościowe występowały pod koniec XVI w. a także w następnych stuleciach. W XIX w. wieś zamieszkała była w większości przez drobną szlachtę. Istniały 4 domostwa, w których żyło 9 osób. Od XX w. wieś znacząco się rozwinęła. W okresie międzywojennym osiedliło się tu wielu nowych przybyszów. Również po II wojnie obserwowany był wzrost liczby nowych domostw i mieszkańców. Od czasów staropolskich, miejscowość nosiła nazwę Pokrzywnica-Kuce, ale z dniem 1 stycznia 2000 r. zamieniono ją na Kuce. Obecnie w Kuchach znajduje się kompleks rekreacyjno-sportowy z boiskiem gminnym, szatnią dla sportowców i widownią. Wieś liczy około 230 mieszkańców.

Kolejną miejscowością o długiej historii jest Nowa Wieś Dmochy. Etymologia nazwy trzeciego członu tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Dmoch*, w formie liczby mnogiej. Najstarszy pisemny przekaz o miejscowości pochodzi z 1478 r., kiedy wieś wymieniona została jako własność szlachecka należąca do Aleksego z Nowej Wsi. Z tego też roku pochodzi informacja o przynależności wsi do parafii w Janowcu Kościelnym. W 1493 r. właścicielem wsi był Piotr Lis z synem Andrzejem z Nowej Wsi Dmochy, z rodu Trzasków, który został oskarżony wraz z innymi o znieważenie cmentarza i kościoła w Janowcu Kościelnym. Wraz z współrodowcami herbu Trzaska miał on zapłacić 100 kóp groszy odszkodowania. Ponadto czasowo został obłożony klątwą. W 1531 r., jak podają źródła, wieś dzierżyli w częściach: Piotr, Jan, Andrzej – 1 włókę folwarczną, Andrzej Lis – 1 włókę

folwarczną, Stanisław Bukowski – 1 ćwierć folwarczną i Szymon także 1 ćwierć folwarczną. W posiadaniu drobnej szlachty wieś ta pozostawała do początków XX w. Według spisu z 1827 r. znajdowało się tu 20 domostw zamieszkiwanych przez 99 osób. Pod koniec XIX w. istniały 23 domostwa, w których żyło 186 osób. W początkach XX w. we wsi wystawiono drewnianą kapliczkę oraz Krzyż przydrożny. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. wieś znalazła się w granicach państwa polskiego. W tym czasie miejscowość nadal przynależała do parafii Janowiec Kościelny.

Ważnym wydarzeniem w dziejach wsi było zorganizowanie polskiej szkoły. Jej początki były skromne. Lekcje odbywały się bowiem w udostępnionej przez gospodarza izbie, a dzieci pochodziły z okolicznych wiosek (Górowo Trzaski, Nowa Wieś Dmochy, Leśniewo, Szypułki, Zaskórki, Krajewo Małe, Krajewo Wielkie, Połcie Stare). Prowadził je nauczyciel J. Nadratowski, który opłacany był przez rodziców. Nauczanie odbywało się głównie w okresie zimowym. Z względu na zwiększającą się liczbę dzieci chętnych do nauki, mieszkańcy wiosek postanowili w 1938 r. wybudować nową szkołę. Teren pod budowę szkoły i cały plac ofiarował Józef Jastrzębowski z Nowej Wsi Dmochy. Pozostali dostarczyli potrzebny materiał i ręce do pracy. Budynek szkoły powszechnej powstał w architekturze dworku szlacheckiego stanie surowym zamkniętym w 1938-1939 r. Wybuch II wojny światowej i okupacja niemiecka uniemożliwiły dokończenie budowy. Ponadto Niemcy wewnątrz szkoły całkowicie rozebrali i zniszczyli. Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 r. przystąpiono do wewnętrznych prac budynku, gdzie wykończono dwie sale lekcyjne i kancelarię, w której mieszkał nauczyciel. Niedługo po tym zatrudniono drugiego nauczyciela, dzięki czemu wzrósł stopień organizacyjny szkoły – prowadzono zajęcia do szóstej klasy włącznie. Do klasy siódmej dzieci uczęszczały do szkoły w Janowcu Kościelnym. W tym czasie nauczycielami byli Eugenia Przerwa pełniąca funkcję kierownika i Włodzimierz Jakubowicz, Barbara Wypych, Genowefa Najman (kierownik), Ludwika Tyszko, Konrad Zakrzewski (kierownik), Irena Zakrzewska. Do 1956 r. ukończono trzy mieszkania dla nauczycieli na piętrze szkoły, dzięki czemu można było zatrudnić trzeciego nauczyciela i prowadzić nauczanie w systemie siedmioklasowym. W następnych latach zatrudniono jeszcze 3 nauczycieli i zaczęto prowadzić lekcje w systemie ośmiostopniowym. W budynku szkoły działał też Szkoła Przynależności Rolniczego dla młodzieży wiejskiej. Od 1966 r. kierownikiem placówki był Ryszard Kaczmarczyk. Przy szkole działało boisko szkolne, murowane ustępy dla dzieci, budynek gospodarczy, istniał sad. W 1987 r. ukończono kapitalny remont szkoły dzięki zaangażowaniu m.in. dyrektora szkoły Sylwestra Kołakowskiego. Szkoła pełniła centrum życia społeczno-kulturalnego. Widoczna była działalność harcerstwa, różnych kół zainteresowań, corocznych imprez kulturalnych,

rozrywkowych, sportowych, biblioteki szkolnej, której księgozbiór udostępniony był całej społeczności wiejskiej i szkolnej. Tu odbywały się też wszystkie zebrania wiejskie, partyjne, gminne i szkolne. Od 1992 r. szkoła w Nowej Wsi Dmochy stała się Filią Szkoły Podstawowej w Janowcu Kościelnym, a jej stopień organizacyjny zmniejszył się do czterech klas z klasą zerową. Następnie w 1995 r. decyzją władz gminy Janowiec Kościelny Szkoła Podstawowa w Nowej Wsi Dmochy została zlikwidowana, a uczniowie zostali przeniesieni do Szkoły Podstawowej w Janowcu Kościelnym. W następnych latach budynek szkoły sprzedano osobie prywatnej. Obecnie wieś liczy około 140 mieszkańców. Działa tu świetlica wiejska, w której organizowane są festyny, pikniki, bale, itp.

Kolejną miejscowością o średniowiecznych korzeniach jest Nowa Wieś Wielka. Pierwotnie wieś nazywała się Nowa Wieś Grzebskie, od nazwy wsi Grzebsk. Najstarszy pisemny przekaz źródłowy na temat miejscowości pochodzi z 1413 r., kiedy to została ona obrabowana przez Krzyżaków, a jej mieszkańcy domagali się zadośćuczynienia. W 1531 r., jak podają źródła, we wsi było 7 obsadzonych włók oraz działał młyn o dwóch kołach z roczną dzierżawą. Wieś była własnością szlachecką w parafii Grzebsk. Potwierdzają to źródła także z późniejszego okresu, m.in. z 1578, 1741, 1796 r. W 1827 r. było tu 15 domów. Wieś zamieszkiwało w tym czasie 110 osób. Pod koniec XIX w. znajdowały się w Nowej Wsi 24 domostwa zamieszkałe przez 241 osób. W drugiej połowie XIX w. wybudowano też Krzyż przydrożny, choleryczny z kapliczką na kolumnie. Drugi Krzyż przydrożny wystawiono na przełomie XIX i XX w. Kolejny postawiono ok. 1920 r. Obecnie wieś liczy około 200 mieszkańców. Działa Ochotnicza Straż Pożarna i świetlica wiejska.

Geneza wsi Piotrkowo sięga czasów wieków średnich. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Piotr*, z sufiksem *-kowo*. W świetle źródeł archeologicznych, osadnictwo człowieka na tym terenie poświadczane jest już od czasów prehistorycznych, czego dowodem są liczne stanowiska archeologiczne (głównie kurhany) z różnych okresów (m.in. epoki żelaza, z okresu wpływów rzymskich I-IV w. i z czasów wczesnośredniowiecznych V-VIII w.). Najstarsze pisemne przekazy o miejscowości pochodzą z początków XV w. i informują, że była to domena szlachecka. W 1418 r. wieś należała do Sławota z Piotrkowa. Zapis ten dowodzi, iż w tym czasie wieś była już w pełni zorganizowana, zatem jej lokacja musiała nastąpić wcześniej może w XIV w. Kolejna wzmianka dokumentowa na temat Piotrkowa pochodzi z 1444 r., kiedy to Abraham z siostrą Dorotą zastawili Raciborowi i Janowi z Piotrkowa swoją część wsi Piotrkowo za 10 kop groszy w szelągach. W tym czasie wieś przynależała już do parafii w Janowcu Kościelnym. W 1531 r. Piotrkowo było wsią częstkową i jak podają źródła jej posiadaczami byli: Racibor, Stanisław, Tomasz, Feliks,

Jan, Dobiecha dysponujący 1 włóką i 1 ćwiercią folwarczną, Paweł Chudy i Jan – 1/2 włóki folwarcznej, Wojciech Król – 1 ćwiercią folwarczną. Potomkowie tych rodzin dzierżyli te włości w ciągu następnych dziesięcioleci, aż do XIX w. W kolejnych okresach historycznych wieś dzieliła też wspólne losy co okolica. Szczególnie dotkliwie Piotrkowo odczuło czasy tzw. potopu szwedzkiego 1655-1660, kiedy to większość gospodarzy utraciła swój dobytek na rzecz wojaka szwedzkiego. Również lata III wojny północnej w początkach XVIII w., w których zbiegły się także dwie największe w historii epidemie zarazy, dziesiątkującej ludność zostawiły widoczne piętno na Piotrkowie i jego mieszkańcach. Wsi udało się jednak przetrzymać trudne momenty, bowiem wizytacja z 1763 r. funkcjonowało tu 8 gospodarstw szlacheckich zamieszkałych przez 32 osoby. Pod koniec XIX w. Piotrkowo liczyło 10 domostw i 88 mieszkańców. Wieś zamieszkiwała głównie drobna szlachta. Obecnie wieś liczy około 50 mieszkańców.

Inną miejscowością o bogatej i długiej historii, której początki przypadają na czasy średniowiecza, jest Pokrzywnica Wielka, położona nad strumykiem Pokrzywnica. Etymologia nazwy pierwszego członu tej miejscowości pochodzi od wyrazu pospolitego – rośliny *pokrzywa*, z sufiksem *-nica*. Niewykluczone, że geneza nazwy wsi bierze swój początek od nazwy topograficznej – rzeczki *Pokrzywnica*, nad którą założono wieś. Pierwotna nazwa miejscowości to *Koprzywnica*, od staropolskiego *koprzywa*, która pod koniec XV w. została zastąpiona Pokrzywnicą. Wieś założona została zatem na terenie porośniętym rośliną pokrzywy, pokrzywiastym. Najstarsze ślady osadnictwa człowieka na tym terenie, w świetle źródeł archeologicznych, pochodzą z czasów X-XII w. Zachowało się bowiem do naszych czasów cmentarzysko wczesnośredniowieczne, ulokowane na łagodnym wyniesieniu bezpośrednio na północ od drogi biegnącej z Janowca Kościelnego do drogi Nowa Wieś Wielka – Szczepkowo-Borowe. Najprawdopodobniej w X-XII w. funkcjonowała tu osada słowiańska. Najstarsze pisemne przekazy źródłowe informujące o miejscowości pochodzą z dokumentu księcia mazowieckiego Siemowita IV z 1411 r., w którym książę nadał Dobiesławowi z Pokrzywnicy wieś Derewnę w ziemi bełskiej. Wniosek stad, że wieś jako własność szlachecka musiała zostać lokowana znacznie wcześniej, skoro w tym czasie była już w pełni zorganizowana. W 1439 r. właścicielami wsi byli Paweł i Piotr z Pokrzywnicy, którzy sprzedali Jakubowi z Korzybia Dużego 20 włók roli w Pokrzywnicy. W 1474 r. książę płocki Kazimierz III nadał swemu dworzaninowi szlachcicowi Piotrowi Pietrzykowi z Gostkowa i jego braciom: Mikołajowi, Arnoldowi, Maciejowi i Janowi przywilej lokowania Pokrzywnicy na prawie chełmińskim z czynszem po 4 grosze oraz prawo nieodpowiedne. W 1497 r. król Jan Olbracht nadał Janowi Wiśniewskiemu skonfiskowane dobra Jakuba z Pokrzywnicy. W tym

czasie wieś przynależała już do parafii w Janowcu Kościelnym. W świetle spisu z 1531 r. Pokrzywnicę dzierżyli w częściach: Arnold posiadający 2 włóki osiadłe i młyn o 1 kole w dzierżawie rocznej; Jakub Pokora mający 2 1/2 włóki folwarcznej; Jan Pokora dysponujący 1 włóka folwarczną oraz młynem o 1 kole w dzierżawie rocznej. Na przestrzeni XVII i XVIII w. wieś dzieliła wspólne losy co najbliższa okolica. Warto odnotować, iż Pokrzywnica doznała sporych strat w wyniku tzw. potopu szwedzkiego oraz III wojny północnej w początkach XVIII w. Duże starty ludnościowe miały też miejsce podczas grasującej na początku tego stulecia wielkiej zarazy, która spowodowała wymarcie prawie połowy żyjących ludzi. Według źródeł z 1763 r. w Pokrzywnicy funkcjonował dwór szlachecki należący do wdowy Ewy Krajewskiej i jej syna Jacentego Krajewskiego. Ponadto we wsi żyło 20 gospodarzy (włościan) wraz ze swoimi rodzinami. W XIX w. na obszarze dzisiejszej wsi funkcjonował folwark z 10 domami. W tym czasie mieszkało tutaj 167 osób. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. wieś znalazła się w pasie nadgranicznym po stronie polskiej. W okresie dwudziestolecia międzywojennego wieś liczyła ponad 200 mieszkańców. Obecnie Pokrzywnica Wielka liczy około 180 mieszkańców. Jej zabudowa ma charakter zwarty i rozproszony (kolonie).

Średniowieczną metrykę posiada także wieś Połcie Stare. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od wyrazu pospolitego *połec* – „duży kawał mięsa”, „bok zwierzyny”, w formie liczby mnogiej. Pierwotnie wieś nosiła nazwę *Moszczony*, *Mszczony*, pochodzącą od nazwy osobowej *Mszczon*, *Mszczon*, w formie liczby mnogiej, która powstała od wyrazu pospolitego *mścić*, *mszczony*. Najstarsze ślady obecności człowieka na tym obszarze, w świetle źródeł archeologicznych, pochodzą z czasów prehistorycznych. We wsi zachowało się bowiem cmentarzysko z epoki żelaza, z okresu wpływów rzymskich I-IV w. Pierwsze pisemne przekazy źródłowe na temat miejscowości pochodzą z połowy XV w. i informują, że wieś była własnością szlachecką. W 1451 r. Mściśław *de Moszczona* zastawił Windyce *de Moszczona* ojcowiznę w Moszczonach za 20 kop groszy w szelągach. W 1486 r. Jakub z Połci Moszczonów został oskarżony o pobicie księdza z Janowca Kościelnego. W tym czasie wieś przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym. W 1497 r. król Jan Olbracht nadał Janowi Wiśniewskiemu skonfiskowane dobra Jakuba i Pawła w Połciach. W 1531 r. wieś była już cząstkowa i znajdowała się w rękach kilku właścicieli. Należeli do nich: Paweł posiadający 1/2 włóki folwarcznej; Andrzej, Wojciech i Jakub wszyscy dzierżący także po 1/2 włóki folwarcznej; wdowa Windyczyna mająca 1/2 włóki folwarcznej oraz 2 młyny o 1 kole w dzierżawie rocznej. W XVIII w. nastąpiło rozgraniczenie Połci Moszczonów na dwie wsie Połcie Stare i Połcie Młode. W 1763 r., jak informują źródła, Połcie Stare miały 10 gospodarzy stanu szlacheckiego, wszyscy o nazwisku Moszczyńscy, a Połcie Młode 12 gospodarzy, także

stanu szlacheckiego, z których większość nosiła nazwisko Moszczyński. W 1781 r. wieś należała w dalszym ciągu do parafii w Janowcu Kościelnym, co potwierdziły także źródła z XIX i XX w. Pod koniec XIX w. wieś Połcie Stare liczyły 13 domostw i 78 mieszkańców. Połcie Młode natomiast miały 11 domostw i 94 mieszkańców. Na przełomie XIX i XX w. we wsi Połcie Stare postawiono Krzyż przydrożny. Drugi taki Krzyż wystawiono w 1929 r. w innym krańcu wsi. W drugiej połowie XX w. do użytku mieszkańców oddano też świetlicę wiejską. Obecnie Połcie Stare liczą około 70, a Połcie Młode około 120 mieszkańców.

Geneza wsi Powierz sięga okresu wieków średnich. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy pruskiej *Powirsin*, a ta od wyrazu *po-* + *vir*s – „przewyższać”, „górować nad kimś”, z końcówką *-in*. W XIX w. W. Ketrzyński zaproponował nazwę Powierz. W 1938 r. decyzja władz niemieckich wprowadzono urzędowo nazwę niemiecką Waldbeek. Po 1945 r. ustalona została urzędowo nazwa Powierz. Według historyków najstarsza wzmianka o miejscowości pochodzi XIV w., kiedy to wieś została najprawdopodobniej założona. W dokumentach z lat 1417-1419 wymieniona jest wieś *Powersin*. Jak informują księgi czynszowe z lat 1436/1437 Powierz była już wsią czynszową. Z dokumentu wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Martina Truchsess von Wetzhausen z 1478 r. odnawiającego Janowi Prawdzie przywilej nadający mu m.in. wieś Powierz na prawie chełmińskim, określający wszystkie jego prawa i obowiązki, wynika, że wieś dannicka założona została na 15 włókach chełmińskich. Z dokumentu dowiadujemy się też, że wieś zwolniona była z obowiązku dawania pomocy przy budowaniu, remontowaniu i rozbieraniu zamków i od płężnego. Ponadto Powierz zwolniona była od wszelkich ciężarów na czas życia Jana Prawdy. Przekazano mu także wyższe i niższe sądownictwo oraz prawo polowania na grubą zwierzynę. Do jego obowiązków należało wystawienie 1 służby konnej w lekkiej zbroi. W 1498 r. wielki mistrz krzyżacki Fryderyk Wettyn potwierdził założenie wsi dannickiej na 15 włókach chełmińskich i odnowił jej mieszkańcom przywilej nadawczy. W 1600 r. wieś zamieszkiwali sami Polscy. W 1717 r. we Powierz miał 17 gospodarzy, którzy pracowali na 30 łanach. W 1780 r. wieś o obszarze 16 łanów i 22 morgi uprawiało 6 wolnych chłopów. Natomiast 6 łanów i 7 mórg leżało odłogiem. Przez cały ten okres wieś znajdowała się w granicach państwa krzyżackiego, a następnie w Prusach książęcych, a później w Prusach Wschodnich. Po I wojnie światowej w okresie dwudziestolecia międzywojennego wieś Powierz pozostała w granicach państwa niemieckiego w przygranicznym powiecie nidzickim. Po zakończeniu II wojny światowej wieś znalazła się w granicach państwa polskiego. Od 1977 r. wieś należy do parafii w Napierkach. Obecnie wieś liczy około 90 mieszkańców. Sołectwo nosi nazwę Powierz, a sama wieś Powierz.

Kolejną miejscowością o średniowiecznej metryce jest wieś Safronka, położona nieopodal rzeki Działdówki i Safronki. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy topograficznej - rzeki *Safronka*, która swoją nazwę wywodzi od niezwykle rzadkiej grecko-łacińskiej nazwy osobowej *Symforyjan* (*Symphorianus*). Najstarsze ślady osadnictwa człowieka na tym obszarze, w świetle źródeł archeologicznych, pochodzą z czasów prehistorycznych. Świadczy o tym zachowane w obrębie wsi cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza z okresu halsztackiego (ok. 700 p.n.e. - .550/400 r. p.n.e.). Pierwsze pisemne przekazy źródłowe na temat miejscowości pochodzą z dokumentu z 1347 r., w którym wielki mistrz krzyżacki Henryk Dusemer nadał Janowi synowi Maciej 40 włók ziemie na prawie chełmińskim, położonych przy rzekach Działdówka i Safronka. W 1362 r. wielki mistrz krzyżacki Winrich von Kniprode przekazał 10 włók na prawie chełmińskim braciom: Hermanowi, Arwikowi, Klawkowi i Hankowi. W 1412 r. funkcjonowały Wielkie Safronki (40-włókowe) i Małe Safronki (10-włókowe). Pierwszą wieś dzierżył Austyn i Kusz, natomiast drugą posiadali Jan i Kiersztan. W 1498 r. Wilhelm von Eisenberg wielki kantor krzyżacki, odnowił Pawłowi, Alexemu, Szczepanowi, Janowi Krzyskim (Kirskim?, Kierskim?) oraz Wawrzyńcowi przywilej lokacyjny wsi oraz zatwierdził im prawo chełmińskie. W 1600 r., jak informują spisy, wieś zamieszkiwali sami Polacy. W 1680 r. teren wsi zajmował 20 łanów. W 1717 r. było tu 7 chłopów osadzonych na włókach chełmińskich. W latach 1737–1740 założono szkołę. W 1870 r. do Safronki przyłączono wieś Jaybuttem, którą lokowano w 1790 r. Pod koniec XIX w. wieś liczyła 17 domostw i 91 mieszkańców. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. wieś pozostała w granicach państwa niemieckiego, w powiecie nidzickim. W latach trzydziestych XX w. władze niemieckie wybudowały we wsi nowy budynek szkoły powszechnej. W 1930 r. powstała też gorzelnia. Parafia pierwotnie znajdowała się w Nidzicy, a następnie w Napierkach. Po II wojnie światowej wieś znalazła się w granicach państwa polskiego. Obecnie na terenie wsi działa świetlica wiejska, punkt przedszkolny. Wieś ma charakter zwartej zabudowy i liczy około 280 mieszkańców.

Inną miejscowością o średniowiecznej genezie są Napierki. Pierwotnie wieś nazywała się *Dąbrówka* lub *Dąbrówki*, a jej nazwa pochodziła od wyrazu pospolitego *dąbrówka*, „zarośla dębowe”. Według ustaleń historyków wieś miała zostać założona w XIV w. przez osadników z Mazowsza, jednak pod koniec okresu krzyżackiego wskutek opustoszenia wsi, została ona połączona z Napierkami. Etymologia nazwy Napierki pochodzi od pruskiej nazwy osobowej *Naperke*. Najstarszy pisemny przekaz źródłowy o miejscowości pochodzi z dokumentu z 1371 r., kiedy to wielki mistrz krzyżacki Winrich von Kniprode nadał Pieciowi (bądź Petze, Peter) i Maciejowi 22 włóki roli, 1/2 włóki łąk w Dąbrówce (Napierkach) na prawie chełmińskim.

Nowi właściciele zobowiązani zostali do świadczenia jednej służby zbrojnej w lekkiej zbroi. W tym okresie wieś występowała pod nazwą Dąbrówka. W drugiej połowie XV w., po pokoju toruńskim (1466 r.) właściciele Dąbrówki skarżyli się na szkody wyrządzone przez Polaków. Szymon stracił miał 2 woły i 2 konie, Piotr 1 maciorę, Bartłomiej 2 woły, Henryk 1 konia, Andrzej 3 konie, Wielisław 1 surdut. Szkody te potwierdzili Piotr Bartko i Bolesław obydwaj z Dąbrówki. W 1484 r. teren Napierk obejmował 40 włók. Najprawdopodobniej wzrost areału wsi związany był z przyłączeniem doń Dąbrówki. W tym roku wielki mistrz krzyżacki Mertin Truchsess odnowił przywilej lokacyjny i potwierdził zmianę nazwę wsi na Napierki. W 1499 r., jak informują źródła, we wsi funkcjonowała karczma Marcina Duszota. Znajdowała się ona przy trakcie z Mławy do Warszawy. W połowie XVI w. wieś zamieszkiwana była wyłącznie przez Polaków. W 1643 r. gospodarzami byli: Marcin Napierski, Andrzej, Wojciech i Marcin Kanigowscy. W 1749 r. ziemię w Napierkach uprawiali: Johann Peplowski, Christoph Brauenberg, Wenzlawski i Mathias Peplowski. Szkołę założono tu za panowania Fryderyka Wilhelma I. W 1877 r. wieś liczyła 459 mieszkańców, z czego w około 41 % to katolicy – Mazurzy, trudniący się rolnictwem. W tym czasie funkcjonowała tu także placówka urzędu celnego pierwszej klasy. Parafia katolicka znajdowała się w Nidzicy. W tym czasie Napierki leżały na pruskich Mazurach tuż przy granicy z pozaborowym Królestwem Polskim. Zabudowa wsi miała charakter zwarty.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r., Napierki pozostały w granicach państwa niemieckiego. W okresie dwudziestolecia międzywojennego w Napierkach nadal działała szkoła powszechna (niemiecka). W 1934 r. wybudowano dla ludności katolickiej kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Napierkach. Do II wojny światowej posługę duszpasterską pełnili w nim księża z Nidzicy. Po zakończeniu II wojny światowej Napierki znalazły się w granicach państwa polskiego. Swoją działalność wznowił kościół w Napierkach do którego dojeżdżał duchowny z Białut. W 1958 r. zorganizowano w parafii misje ewangelizacyjne. W 1959 r. poświęcono nowe dzwony, a w 1964 r. odbyły się rekolekcje intronizacyjne Najświętszego Serca Pana Jezusa. W połowie lat sześćdziesiątych XX w. pojęto pierwsze próby kanonicznego utworzenia parafii. Ostatecznie erygowano ją 18 października 1977 r. Do parafii przyporządkowano następujące miejscowości: Kanigowo, Kamionkę, Pawliki, Napierki, Powierz, Siemiątki, Ważyny, Gniadki, Safronkę, Wieluny, Zabłocie Kanigowskie. W latach osiemdziesiątych XX w. w parafii odbyła się peregrynacja obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. W 1995 r. z parafii został wyłączony okręg duszpasterski Kanigowo. Kolejnymi proboszczami w Napierkach byli: ks. Józef Paweł Chmielewski (1977–1979), ks. M. Struk (1979–1981), ks. Marian Żochowski (1981–1982), ks. Tadeusz Alicki

(1982–1986), ks. Marian Surma (1987–1992), ks. Romuald Mężyński (1992–1995), ks. Andrzej Maciołek (1995–1996), ks. Dariusz Leśniak (1996–1999), ks. Lech Kossakowski (1999–2006). W 2011 r. parafia gościła nuncjusza apostolskiego w Polsce – arcybiskupa Celestino Migiliore. Obecnie Napierki liczą około 180 mieszkańców.

Średniowieczną metrykę posiada też wieś Smolany, położona nieopodal Jeziora Zawadzkiego i rzeki Orzyc. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Smolan*, w formie liczby mnogiej. To zaś od wyrazu pospolitego *smoła*, „uboczny produkt suchej destylacji węgla lub drewna”. W świetle źródeł archeologicznych, obszar wsi był zasiedlony już w czasach prehistorycznych. Świadczy o tym kurhan z wczesnej epoki żelaza z okresu halsztackiego (ok. 700 p.n.e. - .550/400 r. p.n.e.). Pierwsze pisemne przekazy źródłowe o miejscowości pochodzą z początków XV w., kiedy to wieś była własnością szlachecką. W 1412 r. właścicielem wsi był Dzierśław ze Smolan. W 1436 r. Bolesta, Jan, Wszebor, Katarzyna, Elżbieta, dziedzice z Bobrowa, sprzedali Jakubowi, Stanisławowi i Mikołajowi, dziedzicom z Rudowa, 3 części dziedzictwa w Smolanach otrzymane z tytułu prawa bliższości po bracie stryjecznym za 39 kóp groszy. W 1449 r. wymieniany był Mikołaj ze Smolan, który nabył 10 włók w Szczepkowie od Świętosława ze Szczepkowa. W 1485 r. wzmiankowany był Stanisław ze Smolan, a w 1489 r. Wojciech ze Smolan, obydwaj stanu szlacheckiego. W 1516 r., źródła odnotowały dziedziczkę Olechnę ze Smolan. W tym czasie wieś przynależała już do parafii Janowiec Kościelny. W 1531 r. Smolany posiadali: Jakub, Bartłomiej – 1 włókę folwarczną; Dominik i wdowa po Macieju – 1 włókę folwarczną; Sardawy – wdowy po Janie i Jakubie Kochanych – 1 włókę folwarczną; Paweł – 1/2 włóki folwarcznej; tyle samo Mikołaj Kochan i Mikołaj Stary, Aleksy i Jan – 3 ćwierci folwarczne; oraz młyn o 1 kole w dzierżawie rocznej. Nazwa Żardawy pojawiła się po raz pierwszy w roku 1531 (Sardawy) i była wówczas zapewne osobną osadą. W 1578 r. także są osobno Smolany, ale część tychże połączona była już z Żardanami (Zardany Smoliany). W XVII i XVIII w. Smolany dzieliły wspólne losy co pobliskie miejscowości. Szczególnie tragicznie wieś została doświadczona w okresie potopu szwedzkiego i III wojny północnej oraz grasującej na początku XVIII w. wielkiej epidemii zarazy. W wyniku tych wydarzeń wieś podupadła materialnie i ludnościowo. W świetle wizytacji z 1763 r. w Smolanach było 20 gospodarstw szlacheckich. Wieś liczyła 84 mieszkańców. W pod koniec XIX w. we wsi były 32 domostwa, w których żyło 253 mieszkańców. W Smolanach funkcjonował też posterunek straży pogranicznej. W 1880 i 1895 r. postawiono we wsi dwa Krzyże przydrożne. Wieś miała charakter zagrodowy, zwarty. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Smolany znalazły się w granicach państwa polskiego. Wieś nadal przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym. Obecnie wieś liczy około 80

mieszkańców. Działa Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Smolany–Żardawy i świetlica wiejska „Pod Gajem”.

Wieś Trząski, położona nad źródłem rzeki Borowianka, na najwyższym w gminie terenie (190-200 m. n.p.m.), swoje początki miała w okresie wieków średnich. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Trząska*, w formie liczby mnogiej. Oboczna nazwa to Rakowo, od nazwy osobowej *Rak* lub od wyrazu pospolitego *rak*, z sufiksem *-owo*. Od XVI w. występowała nazwa zestawiona Trząski-Górowo, a od XIX w. Górowo-Trząski. Na początku XXI w. powrócono do nazwy Trząski. Najstarsze pisemne przekazy źródłowe na temat miejscowości pochodzą z końca XV w., kiedy wieś stanowiła własność szlachecką rodziny Trzasków. W 1493 r. miejscowość była w posiadaniu Jakuba Trzaski z Trząsków *alias* Rakowa i przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym. W tym też roku wraz z innymi szlachcicami został on oskarżony o znieważenie kościoła parafialnego w Janowcu Kościelnym. W 1531 r. wieś należała do: Wilka, który posiadał ½ włóki folwarcznej, wdowy po Pawle i wdowy po Feliksie, które dzierżył po ½ włóki folwarcznej każda. We wsi działał też młyn o 1 kole, który był w dzierżawie rocznej trzymany przez wdowę po Feliksie. W XVII i XVIII w. wieś doznała kilka kataklizmów, spowodowanych działaniami wojennymi (tzw. potopu szwedzkiego i III wojny północnej) oraz epidemiami zarazy, które osłabiły materialnie mieszkańców, a niekiedy nawet zdziesiątkowały ich stan liczebny. W świetle wizytacji parafii janowieckiej z 1763 r. we wsi było 5 gospodarstw należących do drobnej szlachty, w których żyło 18 osób. Według spisu z 1827 r. wieś szlachecka Trząski liczyła 8 domostw i 48 mieszkańców. Pod koniec XIX w. wieś miała 11 domostw i 85 mieszkańców. Areał ziemi uprawnej należącej do drobnej szlachty zagrodowej liczył 325 morgów. Z racji położenia wsi na granicy z Prusami, znajdował się tu także posterunek straży pogranicznej. Pod koniec XIX w. we wsi postawiono też Krzyż przydrożny. Miejscowość nadal przynależała do parafii w Janowcu Kościelnym i gminy Szczepkowo. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., wieś znalazła się w granicach państwa polskiego. W okresie międzywojennym w miejscowości stacjonowała placówka Straży Granicznej I linii „Górowo-Trząski”. Placówka ta została zdobyta przez Niemców w dniu wybuchu II wojny światowej 1 września 1939 r. Po II wojnie światowej wieś nadal pozostawała w granicach państwa polskiego. Wieś słynie z organizacji okolicznościowych festynów rodzinnych. Obecnie Trząski liczą około 50 mieszkańców.

Początki wsi Zabłocie Kanigowskie przypadają na okres średniowiecza. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od wyrazu pospolitego i miejsca topograficznego *zabłocie*, czyli „miejsce położone za błotem”. Człon odróżniający pochodzi od nazwy miejscowości *Kanigowo*, położonej nieopodal Zabłocia, pochodzącej od nazwy osobowej *Kanegs*. Najstarsze

pisemne przekazy źródłowe o tej miejscowości pochodzą z połowy XIV w. W 1359 r. wielki mistrz krzyżacki Winrich von Kniprode nadał Stanisławowi Zabłockiemu (Sablotzki) i jego prawnym potomkom 20 włók nad granicą mazowiecką na prawie chełmińskim. W zamian musiał wystawiać dwóch pruskich zbrojnych na wyprawy wojenne. W 1412 r. poświadczony w źródłach jest Gunter z Zabłocia, który stracić miał 1 konia podczas napadu Polaków na jego dobra, o czym zaświadcza Maciej i Filip z Magdaleńca i Jakub z Gniadkowic. Jak informują spisy, w 1600 r. w Zabłociu mieszkali wyłącznie Polacy. W początkach XVIII w. wieś została zdziesiątkowana w wyniku grasującej w regionie, wielkiej epidemii zarazy. Następną informacją o wsi pojawiła się dopiero w 1717 r. Zanotowano wówczas, że nie ma tutaj łąk, gleby są mało urodzajne i brakuje drewna. W 1756 r. sołtysem był Jakob Kroltzig. We wsi mieszkało 6 wolnych. Zabudowa wsi jest w większości zagrodowa o architekturze charakterystycznej dla regionu. W XIX w. istniało 9 domostw, w których żyło 78 osób. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. wieś znalazła się w granicach państwa niemieckiego. W okresie dwudziestolecia międzywojennego katolicka ludność wsi uczęszczała do nowo wybudowanego kościoła w Napierkach, w którym do II wojny światowej posługę duszpasterską pełnili księża z Nidzicy, a następnie z Białut. Po II wojnie światowej miejscowość znalazła się w granicach państwa polskiego. Od 1977 r. wieś przynależała do nowo erygowanej parafii w Napierkach. Obecnie Zabłocie Kanigowskie liczy około 70 mieszkańców.

Geneza wsi Zaborowo, położonej nad rzeką Orzyc, sięga czasów średniowiecza. Etymologia nazwy tej miejscowości pochodzi od wyrażenia przymiotnikowego *za borem*, z sufiksem *-owo*. Najstarsze ślady osadnictwa człowieka na tym terenie, w świetle źródeł archeologicznych, pochodzą z czasów prehistorycznych. Świadczy o tym cmentarzysko w formie kurhanu z epoki żelaza, z okresu wpływów rzymskich I-IV w. oraz okresu wczesnośredniowiecznego V-VIII w. Pierwsze pisemne źródło poświadczające wzmianki o miejscowości pochodzą z początków XV w. i informują, że wieś była własnością szlachecką. W 1405 r. dziedzictwo Zaborowo położone za Wkrą było przedmiotem pozwu wytoczonego przeciwko Mroczkowi z Sosenkowa przez Jawstacz ze Słubic. W 1493 r. Wojciech i Jan, bracia z Sosenkowa, sprzedali Stanisławowi Staremu z Wilkowuj dobra swoje Zaborowo wraz z częściami nabytymi od stryja Piotra z Zaborowa. W 1531 r. obszar wsi wynosił 5 1/2 włóki osiadłej. Następni dziedzice wsi przyjęli nazwisko Zaborowskich, co potwierdzają zapisy źródłowe z końca XVI i XVIII w. W tym czasie wieś przynależała do parafii Grzebsk. W świetle spisu z 1827 r. wieś liczyła 6 domostw i 108 mieszkańców. W 1886 r. funkcjonowały folwark i wieś Zaborowo liczące 13 domostw i 149 mieszkańców. Powierzchnia ziemi

uprawnej folwarku wynosiła 760 morgów rozlokowanych. Do włościan należały tylko 63 morgi ziemi. Wieś przynależała do gminy Szczepkowo. Okolica słynęła z wydobycia torfu, którego duże pokłady zalegały na tym terenie. Parafia znajdowała się w Grzebsku. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., wieś znalazła się w granicach państwa polskiego. Podobnie było po zakończeniu II wojny światowej. Treny Zaborowa obecnie znajdują się na Obszarze Chronionego Krajobrazu Doliny Rzeki Orzyc. Obecnie wieś liczy około 130 mieszkańców.

III. Tradycje heraldyczne Gminy Janowiec Kościelny

Gmina Janowiec Kościelny, jako jednostka samorządu terytorialnego nie posiada tradycji heraldycznych. Podczas zaborów i w okresie Księstwa Warszawskiego na pieczęciach urzędowych oraz oznakach urzędników gmin stosowana była symbolika państwowa. Używano początkowo pieczęci z wizerunkiem Orła Polskiego, następnie z godłem polsko-saskim, a później pieczęci z orłem rosyjskim (godłem carskim). Po odzyskaniu niepodległości, do 1939 r. gmina używała pieczęci z wyobrażeniem Orła Polskiego. W okresie II wojny światowej i okupacji niemieckiej na pieczęciach urzędowych widniało godło okupanta (hitlerowska gapa). Po II wojnie światowej, od 1945 r. w przypadku Rad Narodowych, (w tym także Gminnych), wprowadzono do użytku pieczęcie z godłem państwa polskiego. Jedynie na początku okresu Księstwa Warszawskiego i niedługo po nim, wójtowie posługiwali się pieczęciami zindywidualizowanymi, np. pieczęcią z nazwiskiem wójta lub z jego inicjałami.

Najtrwalszą i najszerszą instytucją stabilizującą funkcje ośrodkowe Gminy była parafia w Janowcu Kościelnym, która swym zasięgiem obejmowała obszar w zasadzie pokrywający się z obecnym terytorium Gminy. Sam Janowiec był też jedną z najstarszych i największych miejscowości okolicy, siedzibą gminy Szczepkowo od XIX w., a nieformalną już od czasów średniowiecza.

Przystępując do tworzenia współczesnego znaku samorządowego w postaci projektu herbu gminy Janowiec Kościelny, oparto się na tradycji stosunków własnościowych najtrwalej ugruntowanych w tradycji ziem Poboża, czyli rodu Pobogów (herbu Pobóg), których posiadłości w dużej części znajdowały się na terenie Gminy Janowiec Kościelny. Przedstawiciele rodu Pobogów zasiadający w Janowcu, Waśniewie, Leśniewie i kilku innych wsiach Poboża, od czasów średniowiecza organizowali tu życie społeczno-gospodarcze,

niejednokrotnie zakładając tu swoje gniazda rodowe, przyjmując miejscowe nazwiska rodowe, itp. Ród Pobogów najtrwalej wpisał się w lokalną historię oraz położył najwięcej zasług dla regionu, fundując m.in. kościół i parafię p.w. Jana Chrzciciela w Janowcu Kościelnym.

Ponadto instytucją najdłużej, najpełniej i najtrwalej kształtującą charakter Gminy, jak wykazano w materiale historycznym, była parafia w Janowcu Kościelnym p.w. św. Jana Chrzciciela Idziego potwierdzona od XIV w. Nie bez znaczenie jest także funkcjonująca wśród mieszkańców Janowca oraz wsi wchodzących w skład parafii legenda z czasów założenia kościoła i parafii, która w pewien sposób tłumaczy historyczne początki miejscowości i świątyni.

Mając na uwadze przesłanki historyczne, z których wynika, iż większość wsi należących obecnie do Gminy Janowiec Kościelny mają wspólną przeszłość, w postaci przynależności do parafii Janowiec Kościelny ufundowanej przez ród Pobogów oraz fakt współrodowcy Pobogów posiadali tu swoje gniazda rodowe oraz położyli najwięcej zasług na Pobożu, postanowiono ten charakter historyczny Gminy oddać przy pomocy herbu Gminy. Wydaje się, że najbardziej wskazaną drogą kreacji herbu Gminy Janowiec Kościelny jest odwołanie się do znaków związanych z patronem parafii i pieczęciami parafialnymi. Ponieważ nie zachowały się wizerunki pierwotnych pieczęci parafii z wyobrażeniem św. Jana Chrzciciela, należy wybrać symbolikę tegoż patrona. Wybór patrona/patronów parafii jest zgodny z procesem tworzenia znaków samorządowych w okresie staropolskim, które niejednokrotnie w swojej treści odwoływały się do patronów parafii. Ponadto patron parafii często też był postrzegany i rozumiany, jako opiekun całej społeczności samorządowej (np. wsi, gminy, miasta). Za wykorzystaniem w herbie symboliki św. Jana Chrzciciela patrona kościoła i parafii przemawia także fakt, iż właśnie z początkami świątyni w Janowcu związana jest legenda o początkach Janowca, żywa wśród mieszkańców okolicznych wsi. Z racji tego, iż w legendzie mowa jest o rycerzach z Poboża stanu szlacheckiego, którzy mieli udać się w pielgrzymce do papieża z prośbą o zgodę na założenie parafii i pobudowanie świątyni, warto wprowadzić do godła Gmin także element herbu szlacheckiego w postaci godła Pobóg. Wprawdzie nie jest to zabieg do końca prawidłowy, gdyż nie powinno się łączyć w jednym herbie znaków własnościowych i symboliki religijnej, jednak w polskiej heraldyce samorządowej jest wiele przykładów takich kreacji heraldycznych, które nie godzą w ogólną estetykę herbu samorządowego. Połączenie powyższych motywów daje nam nowe godło herbu Gminy Janowiec Kościelny, które skomponowane zostało w trzech odmianach.

Powyższe wytyczne zostały poddane społecznej konsultacji społeczności gminnej, na podstawie której, można było przyjąć rozwiązania szczegółowe dla projektu herbu, flagi i

pieczęci Gminy. Idea projektu koncentrować ma się na elementach cementujących i wyróżniających społeczność Gminy. Pragnąc dopełnić wszystkie formalno-prawne czynności związane z posługiwaniem się herbem i innymi insygniami samorządowymi, Wójt i Rada Gminy Janowiec Kościelny postanowiły przystąpić do procedury oceny ów symboli przez Komisję Heraldyczną działającą przy MSWiA.

IV. Propozycje desygnatów Gminy Janowiec Kościelny

1. Herb

Komponując projekt godła herbu dla Gminy Janowiec Kościelny starano się przestrzegać wszystkich zaleceń zaproponowanych na I Krakowskim Kolokwium Heraldycznym w Krakowie w 1999 r. oraz wytycznych Komisji Heraldycznej. Projekt herbu zakłada umieszczenie godła w tarczy późnogotyckiej, zwanej też hiszpańską. Tarcza ta jest zaokrąglona od dołu o proporcjach wysokości do szerokości, jak 7 : 6. Herb Gminy Janowiec Kościelny jest nowym herbem samorządowym. Społeczności i Władzom gminy Janowiec Kościelny zaprezentowano kilka propozycji projektu herbu. Po konsultacjach ustalono, aby zaproponować następujący projekt herbu, który uwzględnia zalecenia Komisji Heraldycznej.

Projekt herbu należy opisywać następująco:

W polu czerwonym z prawej Jan Chrzciciel w szacie srebrnej i aureolą na głowie złotą, wylewający prawicą wodę srebrną z takiejż czarki, z lewej podkowa, z zaćwieczonym na barku krzyżem kawalerskim, złotym

(ilustracja 1)

Herb Gminy Janowiec Kościelny

● C:0 M:0 Y:98 K:0

● C:0 M:100 Y:98 K:0

Symbolika

Symbolika projektu herbu gminy Janowiec Kościelny bezpośrednio odnosi się do postaci św. Jana Chrzciciela, patrona kościoła parafialnego w Janowcu Kościelnym. Podkowa z zaćwieczonym na barku krzyżem kawalerskim to godło szlacheckiego herbu Pobóg, rodu który ufundował kościół parafialny i posiadał swoje gniazda rodowe na terenie gminy.

Jan Chrzciciel, jak podaje Nowy Testament, urodził się 6 miesięcy przed Jezusem z Nazaretu, w wiosce Ain Karem. Był synem żydowskiego kapłana Zachariasza i Elżbiety, krewnej Maryi z Nazaretu, którzy byli już w podeszłym wieku. Imię „Jan” z hebrajskiego oznacza „Bóg jest łaskawy” lub „Bóg się zmiłował”. Znaczenie tego imienia w przypadku Jana Chrzciciela jest zatem jak najbardziej adekwatne, który stał się nagrodą dla podstarzałego już

małżeństwa. Warto zaznaczyć też, że w Izraelu bezpłodność kobiety uważana była za karę Bożą, zatem narodziny dziecka traktować należy jako boskie zmiłowanie. Nowy Testament poświęca Janowi Chrzcicielowi bardzo dużo uwagi, m.in. z uwagi na fakt jego wyjątkowej misji, jako ostatniego proroka Starego Przymierza, który ma przygotować ludzi na przyjście Mesjasza. O Janie informuje też żydowski historyk Józef Flawiusz w swoim dziele pt. „Dawne dzieje Izraela”. Ewangelściści podają, że narodziny Jana zwiastował Zachariaszowi archanioł Gabriel, który jednak nie uwierzył mu i zaniemówił, aż do czasu urodzenia dziecka. Kiedy po narodzeniu Zachariasz odzyskał mowę, rodzice uparcie obstawali przy tym, aby nadać synowi imię Jan, mimo zdziwienia wszystkich znajomych obecnych podczas narodzin. Informacje o brzemiennej Elżbiecie otrzymała także od archanioła Gabriela jej krewna Maria z Nazaretu. Jeszcze w młodości, zapewne już po śmierci swych sędziwych rodziców, Jan rozpoczął żywot pustelnika i ascety na pustyni Judzkiej, gdzie prawdopodobnie zetknął się z esseńczykami z Qumran. Na pustyni został też powołany na proroka, który nawoływał ludzi do nawrócenia wewnętrznego i odnowy duchowej oraz przygotowania drogi do publicznej służby Mesjasza. Jego nauka, tryb życia oraz strój wzbudzały ogromne zainteresowanie i przyciągały liczne rzesze ludzi poruszonych informacjami, jakie o nim krążyły. Widocznym symbolem nawrócenia i przygotowania ludzi na przyjście Mesjasza był chrzest udzielony przez niego w rzece Jordan. Podczas chrztu Jezusa na jego widok Jan Chrzciciel powiedział: „Oto Baranek Boży”, stąd też jednym z atrybutów świętego jest baranek, symbolizujący Chrystusa. W niedługim czasie po tym wydarzeniu Jan został wtrącony do więzienia za jawne krytykowanie niemoralnego (cudzołżnego) małżeństwa tetrarchy Galilei, Heroda Antypasa z Herodiadą, żoną jego brata. W wyniku podstępu Herodiady, pragnącej bezwzględnej zagłady proroka, Jan został ścięty ok. 32 r. w Maheront. Spisek polegał na tym, iż podczas przyjęcia wydanego przez Heroda z okazji własnych urodzin urzeczony urodą i pięknem tańca Salome, córki Herodiady, król postanowił ofiarować jej wszystko, czego zapragnie. Ona za namową matki poprosiła o głowę Jana Chrzciciela na misie. Herod, który nie chciał pierwotnie mordować Jana, w obliczu takiej publicznej sytuacji spełnił życzenie Salome. Odtąd głowa na misie stała się symbolem śmierci proroka, a jej pojawienie się w herbach wiąże się z patronowaniem Jana Chrzciciela, bądź miejscowemu kościołowi, bądź miastu, czy gminie, bądź też biskupstwu lub kapitule, a niekiedy – zakonowi. W Kościele katolickim wspomnienie liturgiczne św. Jana Chrzciciela obchodzone jest 24 czerwca i 29 sierpnia.

Symbolika podkowy jest bogata i występuje w tradycji wielu kultur i cywilizacji. Podkowa uchodzi za symbol szczęścia, a jej zgubienie było oznaką nieszczęścia. W heraldyce polskiej podkowa symbolizuje opiekę przed złymi mocami, pomyślność, powodzenie.

Podkowa ma też związek z symboliką rycerską, bowiem w tradycji rycerskiej panowało przeświadczenie o tym, że każdy rycerz powinien umieć własnoręcznie ukuć sobie w razie potrzeby miecz i podkowę. Z racji swego przeznaczenia często była symbolem kowalstwa, kuźnictwa, hodowli koni. Podkowa występuje w wielu herbach szlacheckich: Pobóg, Jastrzębiec, Dąbrowa, Białynia, Lubicz, Bożawola, Łada, Ślepowron, Belina, Zagłoba i in.

Krzyż będący jednym z najstarszych znaków używanych od czasów przedchrześcijańskich, posiadał wiele znaczeń w różnych kulturach. Jako znak religijny, astronomiczny i dekoracyjny był często wykorzystywany przez człowieka. W chrześcijaństwie krzyż symbolizuje chwałę i tryumf, moc i odrodzenie. W upowszechnieniu symbolu krzyża przyczyniły się zakony rycerskie. Powstał też krzyż rycerski, krzyż kawalerski, symbolizujący dokonanie bohaterskiego czynu, stanowi motyw wielu odznaczeń wojskowych. Spośród wielu rodzajów krzyża wymienić można: krzyż ankowy, krzyż św. Andrzeja, św. Antoniego, św. Jakuba, św. Łazarza, św. Piotra, białoruski, litewski, lotaryński, łaciński, prawosławny, celtycki, Świętego Ducha, grecki, jerozolimski, jodłowy, kolisty, gwiazdny, kościelny, kotwiczny, laskowany, Legii Honorowej, liliowy, maltański, młyński, Paleologów, papieski, patriarszy, podwójny, strzałowaty, swastyka, trójlistny, ukośny, widlasty, wywyższony, zdwojony, żelazny. Krzyż występuje w wielu godłach państwowych i herbach samorządowych, szlacheckich.

Symbolika barw

Oprócz godła istotnym elementem składowym herbu są barwy, zarówno godła, jak i pola tarczy, w którym jest ono umieszczone. Dla pola tarczy przyjęto jedną barwę - czerwoną. Postać Jana Chrzciciela wraz z szatą naczyniem i wodą są srebrne (białe), aureola na głowie złota (żółta), podkowa srebrna (biała), krzyż złoty (żółty). Taki dobór barw jest zgodny z zasadami sztuki heraldycznej. Barwy występujące w herbie gminy Janowiec Kościelny dobrze wpisują się w zespół polskich herbów państwowych i samorządowych.

Symbolika barw:

- złoto – symbolizuje cztery cnoty: wzniosłość, delikatność, otuchę, życzliwość, z ciał niebieskich Słońce, z dni tygodnia – niedzielę;
- srebro – symbolizuje pięć cnót: czystość, niewinność, pokorę, uczciwość, niepokalaność, z ciał niebieskich – Księżyc, z żywiołów – wodę, z dni tygodnia – poniedziałek;
- czerwień – symbolizuje dwie cnoty: odwagę i waleczność, z ciał niebieskich – Saturna, z żywiołów – ogień, z dni tygodnia – sobotę.

Herb można umieszczać na: sztandarze, fladze, (w całości lub godło), pieczęciach urzędowych i innych oznakach władz gminnych (wójta, jego zastępcy, przewodniczącego rady

i jego zastępców, członków rady), na budynkach, które są siedzibą władz samorządowych, a także we wnętrzach tychże budynków, budynkach będących własnością samorządu, na pismach, okolicznościowych drukach, wizytówkach władz samorządowych (za zgodą rady, a także niższych urzędników), na tablicach pamiątkowych fundowanych przez władze samorządu, słupach granicznych tzw. witaczach, pojazdach, transparentach umieszczanych przy drodze. Używanie herbu przez osoby nieurzędowe jest dopuszczalne za zgodą Rady. Może ono mieć jednak charakter tylko czasowy.

2. Flaga

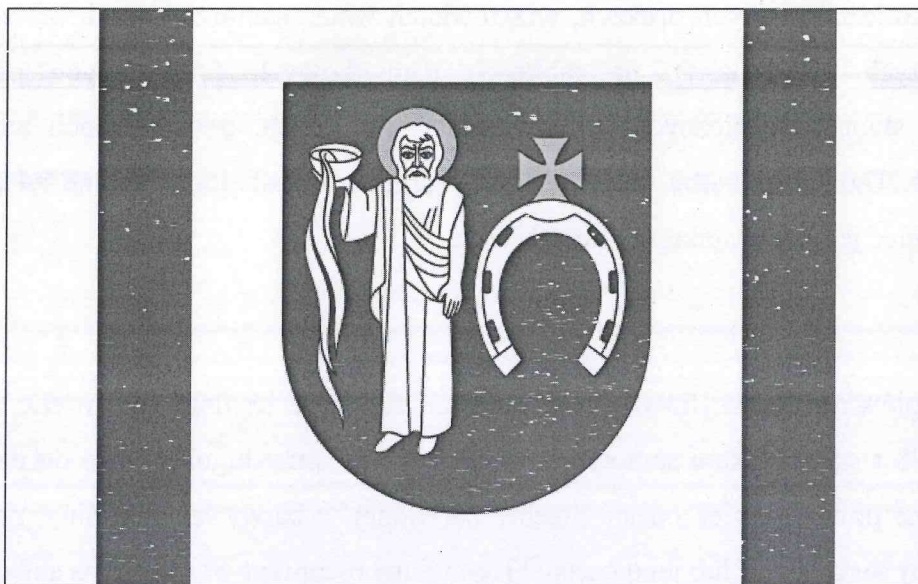
Do głównych weksyliów samorządowych zaliczane są flagi. W świetle *Ustawy z 29 grudnia 1998 r. „jednostkom samorządu terytorialnego”* przysługuje prawo do używania flag. Flagi gminne powinny mieć postać płachty barwionej w barwy herbu gminy, na którą może być nałożony herb, godło lub jego część. Flaga winna być przytwierdzona na stałe lub czasowo do drzewca, wciągana po lince na maszt lub zawieszona swobodnie na lince. Flaga może istnieć w nieograniczonej ilości egzemplarzy. Inaczej jest w przypadku chorągwi, która jako hierarchicznie wyższe rangą weksylium, będące płatem w barwie pola tarczy z malowanym bądź aplikowanym nań godłem herbu bez tarczy, przytwierdzona jest na stałe do drzewca i występuje w kilku egzemplarzach. Współcześnie zmierza się w kierunku scalania w jeden system znaków weksyliów i herbów. Obok flag składających się jedynie z barwnych pasów, słupów itp., wyróżnia się także flagi urzędowe, które stanowią swoiste połączenie tradycyjnej flagi z chorągwią, gdyż tworzy się je w oparciu o klasyczną flagę, na którą nakłada się herb. W ten sposób obok flagi państwowej, będącej równocześnie flagą ogólnonarodową, rodzi się powoli nowy system flag terytorialnych.

Proponuję przyjęcie przez Radę flagi gminy (z herbem lub z godłem). Przy jej tworzeniu uwzględnić należy zasadę tworzenia flag, a mianowicie powinna być skomponowana z barw heraldycznych (odpowiednikiem srebra jest biel, zaś złota barwa żółta). Flaga jest dwustronna, przy opisie uwzględnia się jednak jej stronę główną, określoną z perspektywy patrzącego, tzn. odniesienia, gdy drzewce (maszt) znajduje się z jego lewej strony, a płat skierowany jest w prawą stronę. Na fladze nie umieszcza się żadnych innych napisów.

Opis projektu flagi:

Flagę stanowi prostokątny płat materii o proporcjach boków wysokości do szerokości 5:8, umieszczony krótszym bokiem do drzewca barwy (srebrnej) białej, na którym centralnie umieszczony jest herb gminy, flankowany czerwonymi pasami. Płat flagi dzielony w słup

w proporcji: 1/10 (biał); 1/10 (czerwień); 6/10 (biał); 1/10 (czerwień); 1/10 (biał); herb szerokości 4/10.

● C:0 M:0 Y:98 K:0

● C:0 M:100 Y:98 K:0

Flagę można umieścić pionowo, ale w takiej sytuacji jej skraj górny przechodzi na lewą stronę. Zastosowanie flagi gminnej jest następujące: podnosi się ją przed budynkiem lub na budynku stanowiącym siedzibę władz gminnych (np. ratusz, itp.) albo miejsce ich obrad lub przebywania. Flaga jest umieszczona po lewej stronie przed wejściem głównym (od strony patrzącego) na drzewce, lub osadzona powyżej flagi państwowej, wojewódzkiej i powiatowej. Kolejność flag ustalona jest według hierarchii i jest następująca: flaga państwowa, flaga wojewódzka, flaga powiatu, flaga gminy, flaga służbowa (straż, policja, poczta, bank, itp.; flagi inne (instytucji itp.). Rozwiązania szczegółowe rozstrzyga protokół flagowy.

3. Pieczęć

Jednym z symboli samorządu terytorialnego w myśl woli ustawodawcy są pieczęcie. Proponuję pieczęcie urzędowe z godłem Gminy i majuskułowym napisem otokowym: GMINA JANOWIEC KOŚCIELNY, drugą z napisem RADA GMINY JANOWIEC KOŚCIELNY oraz trzecią z napisem WÓJT GMINY JANOWIEC KOŚCIELNY. Napisy są rozdzielone za pomocą ażurowych sześciopromiennych gwiazdek. Typ czcionki – Times New Roman. Otok zewnętrzny pojedynczy, ciągły, otok wewnętrzny pojedynczy, ciągły. Średnica wszystkich trzech pieczęci wynosi 36 mm. (Ilustracja 3)

Pieczęcie Gminy Janowiec Kościelny

Wielkość pieczęci 36 mm

(Ilustracja 3)

Opracowanie:

Dr Gerard Kucharski

Bibliografia

Źródła archiwalne:

- **Archiwum Diecezjalne w Płocku** – Dokumenty pergaminowe, Kopiańskie, Acta Visitationis 277, 301; Księgi metrykalne parafii św. Jana Chrzciciela w Janowcu Kościelnym;
- **Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie** – Zbiór dokumentów pergaminowych, Metryka Koronna, Księgi ziemskie przasnyskie; Zbiór dokumentów pergaminowych,
- **Archiwum Państwowe w Olsztynie** – Akta stanu cywilnego parafii rzymsko-katolickiej w Janowcu Kościelnym pow. nidzicki (dawny powiat mławski); Akta stanu cywilnego gminy Janowiec Kościelny; Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Grzepsku pow. mławski; Rejencja Olsztyńska; Sąd Krajowy w Olsztynie; Urząd Wojewódzki w Olsztynie; Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie; Wojewódzki Dom Kultury w Olsztynie; Akta wsi wschodnio-pruskich; Dokumentacja geologiczna torfowisk „Janowiec Kościelny”; Urząd Gminy Janowiec Kościelny Produkcja i pozyskiwanie nawozów wapniowych; zbiory kartograficzne, zbiory pieczęci;
- **Archiwum Państwowe w Olsztynie Oddział w Nidzicy** - Gminna Rada Narodowa w Janowcu Kościelnym; Urząd Gminy Szczepkowo; Gminna Rada Narodowa w Janowcu Kościelnym powiat Nidzica; Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Szczepkowie powiat Nidzica; Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Janowcu Kościelnym powiat Nidzica; Starostwo Powiatowe w Nidzicy; Powiatowa Rada Narodowa w Nidzicy; zbiory kartograficzne, zbiory pieczęci;
- **Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Mławie** - Starostwo Powiatowe w Mławie; Zarząd Powiatowy Mławski; Hipoteka powiatów ciechanowskiego i mławskiego, Sąd Obwodowy w Mławie, Zbiór planów powiatu mławskiego; Sąd Pokoju w Mławie powiatu mławskiego;
- **Archiwum Państwowe w Płocku** – Płocki Rząd Gubernialny; Płocki Urząd Gubernialny do spraw Włościańskich; Płocki Rząd Gubernialny; Płocki Urząd Gubernialny do spraw Powinności Wojskowej; zbiór pieczęci;
- **Archiwum Państwowe w Krakowie** – Wykaz map guberni płockiej;
- **Muzeum Narodowym w Krakowie** – Dokumenty pergaminowe;
- **Archiwum Urzędu Gminy w Janowcu Kościelnym** – Uchwały, Protokoły, Statuty, Akta i dokumenty, zbiory kartograficzne.
- **Archiwum Parafii p.w. św. Jana Chrzciciela w Janowcu Kościelnym** - Księgi metrykalne, dokumenty, Kronika parafialna.

Źródła drukowane:

- Dachnowski J.K., Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku, wyd. Z. Pentek, Kórnik 1995.
- *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1888.
- Engel B.: *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathesarchivs, mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, t. 1-2. Thorn 1894-1895.
- Gumowski M., *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku*, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 62 (1957), z. 2, Toruń 1966.
- Gumowski M., *Pieczęcie i herby miast pomorskich*, Toruń 1939.
- Gumowski M., *Herby miast województwa warszawskiego*, Warszawa 1938.
- Hupp O., *Die Wappen und Siegel der Deutschen Staedte: Flecken und Doerfr: nach amtlichen und archivalisch*, Frankfurt/M 1898.
- Hupp O., *Deutsche Ortswappen*, Bremen 1915.
- *Inwentarz aktów sejmikowych Prus Królewskich (1600-1764)*, wyd. K. Górski, Toruń 1950.
- *Katalog inwentarzy dóbr ziemskich XVI-XVIII w. sporządzony na podstawie ksiąg grodzkich i ziemskich*, oprac. zbiorowe, red. W. Maciejewska, Warszawa 1959.

- *Katalog miejscowości województwa warmińsko-mazurskiego*. Podział terytorialny z dnia 01.01.1999, Olsztyn 1999.
- *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 1-3, wyd. L. Rżyszczewski, A. Muczowski, J. Bartoszewicz, Warszawa 1847-1854.
- *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1-11, Poznań 1886 - 1999.
- Kuczyński S.K., *Polskie herby ziemskie. Geneza, treści, funkcje*, Warszawa 1993.
- *Lustracja województw Prus Królewskich 1624*, wyd. S. Hoszowski, Gdańsk 1967.
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858.
- Piekosiński F., *Pieczenie polskie wieków średnich*, Kraków 1899.
- *Pommerellisches Urkundenbuch*, ed. Max Perlbach, Danzig 1882.
- *Skorowidz Królestwa Polskiego czyli spis alfabetyczny miast, wsi, folwarków, kolonii i wszystkich nomenklatur w guberniach Królestwa Polskiego...*, wyd. I. Zinberg, t. 1-2, Warszawa 1877.
- *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych i urzędów oraz urzędzeń komunikacyjnych*, praca zbiorowa pod kier. T. Bystrzyckiego, Przemysł-Warszawa 1933.
- Słupski Z.Ś., *Atlas ziem polskich*, t.1, *Wielkie Księstwo Poznańskie*, Poznań 1911.
- *Spis miejscowości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, oprac. zbiorowe, Warszawa 1967.
- *Teki A. Pawińskiego*, t. I-VII, Warszawa 1900-1905.
- *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992.
- *Urzednicy wielkopolscy XII-XV wieku*, red. A. Gąsiorowski, t. 1, Wrocław 1985.
- *Urzednicy Prus Królewskich XV-XVII wieku*. Spisy, oprac. K. Mikulski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990.
- Wittyg W., *Pieczenie miast dawnej Polski*, Kraków 1905.
- *Wykaz dóbr ziemskich skonfiskowanych przez rządy zaborcze w latach 1773-1867*, wyd. J. Iwaszkiewicz, Warszawa 1929.
- Vossberg F.A., *Wappenbuch der Städte der Grossherzogthums Posen*, Berlin 1866.
- *Źródła dziejowe Polski, Mazowsze*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1883.

Źródła normatywne:

- *Ustawa z dnia 21 grudnia 1978 r. o odznakach i mundurach*, Dziennik Ustaw PRL, R. 1978, Nr 31 z dnia 30 grudnia, poz. 130, art. 2-3.
- *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym*, Dziennik Ustaw RP, R. 1990, Nr 16 z dnia 19 marca, poz. 95, rozdz. 2, art. 18, ust. 13.
- *Ustawa z dnia 18 maja 1990 r. o zmianie ustawy o samorządzie terytorialnym oraz innych ustaw*, Dziennik Ustaw RP, R. 1990, Nr 34 z dnia 26 maja, poz. 199, art. 2, ust. 2.
- *Ustawa z dnia 29 grudnia 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa*, Dziennik Ustaw RP, R. 1998, Nr 162 z dnia 30 grudnia 1998 r., poz. 1126, art. 1 i art. 5.
- *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 lipca 1999 r. w sprawie Komisji Heraldycznej*, Dziennik Ustaw RP, R. 1999, Nr 70 z dnia 26 sierpnia, poz. 779.
- *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 20 stycznia 2000 w sprawie powołania Komisji Heraldycznej*, Dziennik Ustaw RP, R. 2000, Nr 6 z dnia 31 stycznia, poz. 83.

Opracowania:

- Achremczyk S., *Reprezentacja stanowa Prus Królewskich w latach 1696-1772*, Olsztyn 1981.

- Archemczyk S., *Życie polityczne Prus Królewskich i Warmii w latach 1660-1703*, Olsztyn 1991.
- Archemczyk S., *Historia Warmii i Mazur t. 1-2*, Olsztyn 2011.
- Archemczyk S., *Wojciech Kętrzyński – historyk – bibliotekarz – poeta*, Kętrzyn 2008.
- *Atlas historyczny Polski*, red. W. Czapliński, T. Ładogórski, Wrocław 1996.
- *Atlas historyczny Polski. Województwo Płockie około 1578 r.*, red. S. Herbst, Warszawa 1958.
- Augustiewicz S., *Działania militarne w Prusach Książęcych w latach 1656-1657*, Olsztyn 1999.
- Białuński G., *Przemiany społeczno-ludnościowe południowo-wschodnich obszarów Prus Krzyżackich i Książęcych*, Olsztyn 2001.
- Biedermann H., *Leksykon symboli*, Warszawa 2004.
- Bieniak J., *Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, Kraków 2002.
- Bieniak J., *Recepcja prawa chełmińskiego na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu*, [w:] *Studia Culmensia Historico-Juridica. Księga Pamiątkowa 750-lecia prawa chełmińskiego*, t. 1, Toruń 1990.
- Bieniak J., *Rola Kujaw w Polsce piastowskiej*, Ziemia Kujawska 1 (1963).
- Bieniak J., *Spółczesność Kujaw w średniowieczu*, [w:] tenże, *Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, Kraków 2002.
- Biernacka M., *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu*, Wrocław 1966.
- Biskup M., *Wojna trzynastoletnia i powrót Polski nad Bałtyk w XV wieku*, Warszawa 1990.
- Biskup M., *Wojna trzynastoletnia*, Gdańsk 1965.
- Borkowicz-Celińska A., *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV w.*, Wrocław 1970.
- Chenel A.P., Simarro A.S., *Słownik symboli*, Warszawa 2008.
- Chojnacki W., *Szkice z dziejów polskiej kultury na Mazurach i Warmii*, Olsztyn 1983.
- Chomicki A., *Herby miast i ziem polskich*, Warszawa 1939.
- Czaplewski P., *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich w latach 1454-1772*, Toruń 1919-1921.
- Deresiewicz J., *Z przeszłości Prus Królewskich*, Poznań 1947.
- Długopolski E., *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Wrocław 1951.
- Domagała B., *Mniejszość niemiecka na Warmii i Mazurach. Rodowód kulturowy, organizacja, tożsamość*, Olsztyn 1996.
- Domagała B., *Ukraińcy na Warmii i Mazurach. Studium procesów asymilacyjnych*, Olsztyn 2009.
- Drelicharz W., Piech Z., *Podstawy prawne symboliki samorządowej III Rzeczypospolitej*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.
- Drelicharz W., Piech Z., *Symbolika samorządowa III Rzeczypospolitej – propozycje rozwiązań (na przykładzie województwa małopolskiego)*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.
- Dudziński P., *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997.
- Dygała J., *Życie polityczne Prus Królewskich u schyłku ich związku z Rzeczpospolitą w XVIII w.*, Toruń 1984.
- *Dykcjonarz świętych*, oprac. D. Attwater, C. R. John, Wrocław 1997.
- *Dzieje Mazowsza do 1526 r.*, red. A. Gieysztor i H. Samsonowicz, Warszawa 1994.
- Feuillet M., *Leksykon symboliki chrześcijańskiej*, Poznań 2006.
- Forster D., *Świat symboliki chrześcijańskiej*, wyd. 2, Warszawa 2001.
- Gloger Z., *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 1-4; Warszawa 1978.
- *Godło i barwa Polski samorządowej. Herby i flagi miast i gmin polskich*, Warszawa 1998.
- Gołdyn P., *Symbolika religijna i kościelna w herbach miast polskich do końca XX wieku*, Warszawa 2008.
- Grabowski J., *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia na dziejami Mazowsza, tytułaturą i genealogią książąt*, Kraków 2012.
- *Grodziska Mazowsza i Podlasia*, red. J. Górski i inni, Wrocław 1976.
- Grzybowski M.M., *Materiały do dziejów Ziemi Płockiej*, t. 5, Płock 1989.
- Grzybowski M.M., *Szkolnictwo elementarne na Mazowszu północnym na przełomie XVIII i XIX wieku w świetle wizytacji kościelnych (1764-1830)*, (b.m.w) 1987.
- Grzybowski M.M., *Spis mieszkańców parafii Janowiec w 1763 roku*, Studia Płockie 25 (1997).
- Grzybowski M.M., *Ziemia Dobrzyńska*, Płock 1999,
- Grzybowski M.M., *Ziemia Zakroczymska*, Płock 1998.

- Guldon Z., Powierski J., *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII–XIV wieku*, Warszawa–Poznań 1974.
- Gumowski M., *Herby miast polskich*, Warszawa 1960.
- *Heraldyka samorządowa II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, red. S.K. Kuczyński, Włocławek 2002.
- *Herbarz mazowiecki*, t.1-3, oprac. J. Lempicki, Poznań 1997.
- *Herby miast polskich w okresie zaborów (1772-1918)*, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1999.
- *Historia Nidzicy i okolic*, red. W. Rezmer, Nidzica 2012.
- *Historia Pomorza*, t. 1-2, red. G. Labuda, Poznań 1974-1976.
- Hoffsümmer W., *Leksykon dawnych i nowych symboli*, Kielce 2001.
- *Inwentaryzacja krajoznawcza Polski*, oprac. zbiorowe, Warszawa 1990.
- Jabłonowski M., Polak B., *Polskie formacje graniczne 1918–1939*. Dokumenty organizacyjne, wybór źródeł, T. II, Koszalin 1999.
- Jasiński G., *Kościół ewangelicki na Mazurach w XIX wieku*, Olsztyn 2003.
- Jasiński G., *Mazury w drugiej połowie XIX wieku*, Olsztyn 1994.
- Jasiński J., Skowronek S., *Wschodniopruskie kampanie Napoleona. Wielka armia i wojska polskie w 1807 r. Historia, tradycja, legenda*, Olsztyn 2007.
- Kallas M., *Historia ustroju Polski X–XX w.*, Warszawa 1996.
- Kamińska K., *Lokacje miast na prawie magdeburskim na ziemiach polskich do 1370 r. Studium historycznoprawne*, Toruń 1990.
- Karwowski S., *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, t. 1-3, Poznań 1918-1931.
- *Katalog inwentarzy dóbr ziemskich XVI-XVIII w. sporządzony na podstawie ksiąg grodzkich i ziemskich*, oprac. red. W. Maciejewska, Warszawa 1959.
- Kętrzyński W., *O ludności polskiej w Prusach niegdyś krzyżackich*, Lwów 1882.
- Kierejczyk E., *Województwo olsztyńskie w latach 1945-1949. Kształtowanie się administracji ogólnej, rad narodowych i samorządu terytorialnego*, Olsztyn 1980.
- Kolberg O., *Mazowsze – obraz etnograficzny*, t. 1-5, Kraków 1885-1890.
- Kolberg O., *Mazury Pruskie*, Wrocław 1966.
- Kopaliński W., *Słownik symboli*, Warszawa 1990.
- Kossert A., *Mazury – zapomniane południe Prus Wschodnich*, Warszawa 2004.
- Kossert A., *Prusy Wschodnie. Historia i mit*, Warszawa 2009.
- Kozłowski F., *Dzieje Mazowsza za panowania książąt*, Warszawa 1858.
- Kozłowski J., *Administracja Wielkopolski pod pruskim zaborem 1793-1918*, Poznań 2002.
- Kubiciel R., *Polskie ustawodawstwo heraldyczne 1919-1999*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.
- Kuczyński S.K., *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław 1978.
- Litak S., *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII w.*, Lublin 2006.
- Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989.
- Łosowski J., *Odznaki i atrybuty władz samorządowych szczebla gminnego, powiatowego i wojewódzkiego. Propozycje rozwiązań*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.
- Łowmiański H., *Początki Polski. Polityczne i społeczne procesy kształtowania się narodu do początku wieku XIV*, t. VI, cz.2, Warszawa 1985.
- Maisel W., *Archeologia prawna Polski*, Warszawa 1982.
- Maisel W., *Insygnia, odznaki, godności i stroje dawnych polskich urzędników samorządowych*, [w:] *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka*, red. P. Dymmel, Lublin 1992.
- Maisel W., *Stroje, insygnia i odznaki polskich urzędników miejskich*, [w:] *Insygnia miast polskich*. Katalog wystawy zorganizowanej przez Muzeum Historii miasta Poznania, Poznań 1992.
- Małłek J., *Dwie części Prus. Studia z dziejów Prus Książęcych i Prus Królewskich w XVI i XVII wieku*, Olsztyn 1987.
- Martuszewski E., *Polscy i niepolscy prusacy. Szkice z historii Mazur i Warmii*, Olsztyn 1974.
- *Materiały do polskiego herbarza samorządowego*, z. 1, red. H. Seroka, K. Skupieński, Lublin 1995.
- *Mazowiecki e przywileje rodowe z XIV i XV wieku*, Wyd. W. Semkowicz, AKP t. 11 1909-1913.
- *Mazury i Warmia 1800-1870. Wybór źródeł*, oprac. W. Chojnacki, Wrocław 1959.
- *Mławskie Mazowsze w walce*, oprac. R. Juskiewicz, Warszawa 1968.
- Moczulski L., *Prusy Wschodnie w II wojnie światowej 1939-1945*, Rocznik Olsztyński 1965, t. 5.

- Murawska H., *Przesiedleńcy z kresów północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w Olsztyńskim*, Olsztyn 2000.
- *Nazwy miejscowe Polski. Historia pochodzenie zmiany*, red. K. Rymut, t. 1-7, Kraków 1996-2007.
- Niewęglowski W. Al., *Leksykon świętych*, Warszawa 1998.
- Oracki T., *Twórcy i działacze kultury w województwie olsztyńskim w latach 1945-1970*, Olsztyn 1975.
- Otello R., *Problemy narodowościowe w Kościele ewangelickim na Mazurach w latach 1918-1945*, Olsztyn 2003.
- Pastoureau M., *Średniowieczna gra symboli*, Warszawa 2006.
- *Pieczęce w dawnej Rzeczypospolitej*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Broniszewski, Warszawa 2006.
- *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka*, red. P. Dymmel, Lublin 1992.
- Pospiszylowa A., *Toponimia południowej Warmii. Nazwy miejscowe*, Olsztyn 1987.
- Ptak J., *Wojskowość średniowiecznej Warmii*, Olsztyn 1997.
- Rospond S., *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.
- Rospond S., *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, t. 1-2, Warszawa 1951.
- Rzempoluch A., *Przewodnik po zabytkach sztuki dawnych Prus Wschodnich*, Olsztyn 1992.
- Sakson A., *Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach 1945-1997*, Poznań 1998.
- Salmonowicz S., *Fryderyk II*, Wrocław 1981.
- Salmonowicz S., *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, Poznań 1987.
- Seibert J., *Leksykon sztuki chrześcijańskiej. Tematy, postacie, symbole*, Kielce 007.
- Skibiński J., *Starostwa dziedziczne Prus Książęcych w XVII i XVIII wieku*, Olsztyn 1972.
- Skorupski H., *O sztuce ludowej Warmii i Mazur*, Olsztyn 1971.
- *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1-14, Warszawa 1884 i n.
- *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, opr. A. Borkiewicz-Celińska, zes. 1, Wrocław 1980; zes. 2, Wrocław 1981; zes. 3, Warszawa 1998; zes. 4, Warszawa 2000.
- *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 1-6, Wrocław 1961-1996.
- *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, wyd. 4, Warszawa 2003.
- Supruniuk A., *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374-1426). Studium o elicie politycznej Mazowsza na przełomie XIV i XV wieku*, Warszawa 1998.
- Toeppen M., *Historia Mazur*, Olsztyn 1998.
- Traba R., *Wschodniopruskość*, Poznań-Warszawa 2005.
- Wachowiak B., *Z dziejów uwłaszczenia i modernizacji gospodarki Prus w pierwszej połowie XIX w.*, Olsztyn 1998.
- Wąsicki J., *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Wielkie Księstwo Poznańskie 1815-1840*, Warszawa-Poznań 1980.
- Wąsicki J., *Ziemie polskie pod zaborem pruskim: Prusy Południowe 1793-1806*, Wrocław 1957.
- Widłak B., *Aspekty plastyczne i artystyczne projektowania herbów ziemskich w dobie współczesnej*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.
- Wijaczka J., *Dzieje wsi do końca XVIII wieku*, [w:] *Historia Nidzicy i okolic*, red. W. Rezmer, Nidzica 2012.
- Winnicki M., *Osadnictwo ludności ukraińskiej w województwie olsztyńskim*, Olsztyn 1965.
- *Województwo olsztyńskie. Monografia ekonomiczno- społeczna 1945-1969*, Wrocław 1974.
- Wolff A., Żetelska – Feleszko E., *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, Warszawa 1982.
- Wrześniński W., *Plebiscyt na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Olsztyn 1974.
- Wrześniński W., *Ruch Polski na Warmii Mazurach i Powiślu w latach 1920-1939*, Olsztyn 1973.
- *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.
- *Wykaz Gromad Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej według stanu z dnia 1 VII 1952 r.*, GUS, Warszawa 1952.
- *Ziemia Zawkrzeńska*, red. R. Juskiewicz, t. 1-4, Mława 1996-2000.
- Zierhoffer K., *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957.
- Znamierowski A., *Herbarz rodowy*, Warszawa 2004.
- Znamierowski A., *Insygnia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003.
- Znamierowski A., *Wielka księga heraldyki*, współ. P. Dudziński, Warszawa 2008.
- *Źródła historyczne do dziejów ziemi Mławskiej 1065-1956*, oprac. R. Juskiewicz, A. Grochowski, Mława-Ciechanów 1998.

- Żychliński L., *Złota księga szlachty polskiej*, t. 4, Poznań 1886.
- Żyromski S., *Procesy migracyjne w województwie olsztyńskim w latach 1945-1949*, Olsztyn 1971.

Strony internetowe:

- http://encyklopedia.warmia.mazury.pl/index.php/Strona_g%C5%82%C3%B3wna
- <http://www.powiatnidzicki.pl/>
- <https://nidzica.wm.pl/tag/starostwo+powiatowe>
- <http://janowiec.warmia.mazury.pl/>
- <http://bip.janowieckoscielny.warmia.mazury.pl/>
- <http://zsjanowiec.prv.pl/>
- <http://janowieckoscielny.wm.pl/tag/szko%C5%82a>
- <http://janowieckoscielny.wm.pl/352054,Szkola-Podstawowa-im-Wladyslawa-Lokietka-w-Szczepkowie-Borowym.html>
- <http://janowieckoscielny.wm.pl/359120,Szkola-Podstawowa-w-Nowej-Wsi-Dmochy.html>
- <http://www.wasniewo.pl/>
- <http://nidzica.wm.pl/356034,Historia-szkoly-w-Jablonowie-Dybach.html>

PRZEWODNICZĄCY RADY
Zbigniew Ambroziński